

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Enviromentální výchova jako součást Hv na 1. stupni ZŠ s využitím tvorby

Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka

Environmental education as a part of Hv at the 1st stage of elementary school

with the use of works by Jar. Uhlíř and Zd. Svěrák

Martina Urbanová

Vedoucí práce: doc. PaDr. Hana Váňová, CSc..

Studijní program: Učitelství pro základní školy (M7503)

Studijní obor: Učitelství pro I. stupeň ZŠ (7503T047)

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Enviromentální výchova jako součást Hv na 1. stupni ZŠ s využitím tvorby J. Uhlíře a Z. Svěráka* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. dubna 2020

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce, paní doc. PaedDr. Haně Váňové, CSc. za odborné vedení, podněty, cenné rady a veškerou podporu při studiu. Práci bych chtěla věnovat památce svého dědy, který velmi výrazně, především v období dětství, formoval moji osobnost. Děkuji rodičům, kteří jsou pro mne vzorem i oporou a poskytují mi zázemí a lásku. Bratrovi, který je mým přítelem a samozřejmě dceři s manželem a vnoučatům, kteří jsou smyslem mého života. V neposlední řadě děkuji všem kolegům a přátelům, kteří mne podporovali v průběhu celého studia.

ABSTRAKT

Předmětem práce je začlenění prvků environmentální výchovy do hudební výchovy na 1. stupni základní školy prostřednictvím tvorby Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka. Cílem teoretické části práce je zmapovat základní principy a tematické okruhy environmentální výchovy na 1. stupni ZŠ a analyzovat vybranou tvorbu Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka z hlediska environmentálních prvků. Praktická část je zaměřena na začlenění Ev námětů v jejich tvorbě do hodin Hv prostřednictvím projektové výuky a na vlastní realizaci této výuky formou experimentálního vyučování.

KLÍČOVÁ SLOVA

environmentální výchova, vzdělávací dokumenty, spojení Ev a hudby, analýza tvorby Svěrák/Uhlíř, projektová výuka, realizace projektu

ABSTRACT

The subject of the work is the integration of elements of environmental education into the education of music education at the 1st stage of primary school through the creation of Jar. Uhlíř and Zd. Svěrák. The aim of the theoretical part of the work is to map the basic principles and thematic areas of environmental education at the 1st stage of primary school and to analyze selected works of Jar. Uhlíř and Zd. Svěrák in terms of environmental elements. The practical part is focused on the integration of Ev topics in their creation into Hv classes through project teaching and on the actual implementation of this teaching in the form of experimental teaching.

KEYWORDS

environmental education, educational documents, connection of Ev and music, analysis of Svěrák / Uhlíř creation, project teaching, project realization

Obsah

Úvod	9
1 Environmentální výchova	10
1.1 Vymezení pojmu.....	10
1.2 Cíle Ev	11
1.3 Determinace směrů Ev.....	12
1.4 Historický vývoj Ev v průběhu staletí	13
1.4.1 Vývoj Ev v průběhu staletí.....	13
1.4.2 Vývoj Ev v České republice ve 20. století	13
2 Obsahová stránka Ev na 1. stupni základní školy	14
2.1 Začlenění Ev do kurikulárních dokumentů v České republice.....	14
2.2 Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání	15
2.2.1 Vznik dokumentu	15
2.2.2 Environmentální výchova jako průřezové téma.....	16
2.2.3 Tematické okruhy environmentální výchovy.....	17
3 Možnosti začlenění Ev do hudební výchovy 1. stupně	19
3.1 Hudba jako výchovně-vzdělávací proces	19
3.1.1 Postavení hudební výchovy v RVP.....	20
3.2 Odraz Ev v hudební výchově.....	22
3.3 Možné uplatňované metody a formy učitelovy práce	23
4 Metodologické principy práce.....	27
4.1 Předmět výzkumu	27
4.2 Cíl výzkumu	27
4.3 Výzkumné otázky	27
4.4 Hypotézy.....	27

5	Analýza tvorby J. Uhlíře a Z. Svěráka	28
5.1	Východiska analýzy	28
5.1.1	Stanovení výběrového souboru z tvorby	28
5.1.2	Vymezení významové jednotky z hlediska obsahu environmentální výchovy.....	28
5.2	Zobecnění analýzy	33
6	Projektové vyučování	34
6.1	Objevení projektového vyučování	34
6.2	Didaktická hlediska projektové výuky	35
6.2.1	Pojem projekt	35
6.2.2	Průběh projektu	36
6.3	Projektová výuka v hudební výchově na 1. stupni základní školy	37
7	Projekt	39
7.1	Principy přípravy projektu	39
7.2	Návrh projektu	39
7.3	Předpokládaný průběh	41
7.3.1	První blok projektu.....	41
7.3.2	Druhý blok projektu	45
7.3.3	Třetí blok projektu.....	50
7.3.4	Závěrečný výstup	56
7.4	Vlastní průběh a reflexe projektu	57
7.4.1	Průběh prvního bloku	57
7.4.2	Průběh druhého bloku	60
7.4.3	Průběh třetího bloku	63
7.5	Shrnutí průběhu projektu	67
7.5.1	První blok	67

7.5.2	Druhý blok.....	68
7.5.3	Třetí blok a dotazník pro žáka.....	68
8	Vyložení metodologických principů práce	69
8.1	Odpovědi na výzkumné otázky	69
8.1.1	Celkový poměr písní s environmentálním tématem v tvorbě J. Uhlíř/ Z. Svěrák....	69
8.1.2	Hlavní faktory hudby z hlediska Ev ovlivňující žákovy postoje a vnímání.....	69
8.1.3	Pozitivní přínos projektové výuky z hlediska zařazování environmentální výchovy. 70	
8.2	Verifikace hypotéz.....	70
8.2.1	Vybrané písně J. Uhlíře a Z. Svěráka svou sémantickou stránkou přispívají k formování environmentálního chování a jednání žáků	70
8.2.2	Hudba jako specifická forma poznávání má prostředky k tomu, aby ovlivňovala estetické i etické povědomí žáků a jejich postoje	70
8.2.3	Účinným prostředkem rozvoje environmentálního povědomí je projektové vyučování	70
	Závěr.....	71
	Seznam použitých informačních zdrojů	73

Úvod

„Nejkrásnější na světě nejsou věci, ale okamžiky.“ (Karel Čapek)

Mnozí z nás hledáme smysl života. Části se podaří ho najít a žijeme spokojeně, jiní jsme stále na cestě a další jej spatřujeme především v materiální stránce. Ovšem i přes stálé hromadění nejsme spokojeni. Budeme opravdu šťastni, když se nebudeme muset ohlížet na peníze a možnost dopřát si cokoli? Obklopeni luxusem, požitekem z drahých dovolených a množstvím majetku, pro který jsme někteří ochotni ztratit morální zásady? Určitě nám peníze pomohou žít jednodušší život. Ale spokojený a vnitřně naplněný? Domnívám se a moje osobní zkušenosti to potvrzují, že nikoliv. I přes velké bohatství se může člověk cítit prázdný, osamocený a nešťastný.

Pro mne je jeden takový spojený s tvorbou dvojice Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře. Kdy jsme si s dcerou zpívaly známé písničky, například při jízdě autem nebo doma u domácích prací. Také ještě ve třídě, se svými žáky, kteří nadšeně projevovali zájem se je naučit. Vždyť na tak poetické, až básnické slovní obraty, nelze zapomenout. Je v nich vždy mistrně uschovaná hlavní myšlenka písňe, podbarvená lehce zapamatovatelnými melodiemi. Zanechávají pocit jednoduchosti, lehkosti a přitom pravdivosti, moudrosti a pokory k životu. Jak je možné, že oslovují široké množství dětí i dospělých? Přenecháme raději otázku hudebním kritikům a lingvistům. Z mého pohledu jsou Jar. Uhlíř a Zd. Svěrák v hudební tvorbě pro děti nezastupitelní a jedineční. Jejich písňe baví a zároveň pomáhají utvářet hodnotový žebříček v různých oblastech života. Mým cílem je analýza jejich tvorby, vymezení stanovených písní z hlediska Ev a jejich následné využití jako prostředku, pro začlenění prvků Ev do hudební výchovy na 1. stupni ZŠ formou projektové výuky.

Hudba a příroda, jak nádherné spojení, oboje nám poskytuje relaxaci, uvolnění a nabytí energie. Množství zvuků v přírodě, dokázala řada autorů proměnit v hudbu, která nás inspiruje a zasahuje. Nedokážeme si představit život bez hudby, ale ani bez přírody. Jsme její součástí! Příroda je všudypřítomná denně kolem nás. Tak samozřejmá, že mnohdy zapomínáme na její ochranu a péči. Starost o ni je prvořadým úkolem lidstva.

Předávat poznatky o možné udržitelnosti života je důležitým úkolem pedagoga. Jakou vhodnou formu edukace pro žáky zvolíme? Přečteme si článek o aktuálních environmentálních problémech? Zařadíme rozhovor nebo diskuzi? Namalujeme obrázek přírody ve výtvarné výchově, nebo

dokonce využijeme zážitkovou pedagogiku? A co když vše propojíme v experiment? Taková výuka může být zajímavější a atraktivnější. Více zapamatovatelná nejen svými aktivitami, ale i obsahem. Pojdme se na průběh takové výuky podívat skrze moji práci.

1 Environmentální výchova

1.1 Vymezení pojmu

Pojem environmentální výchova je poměrně novodobým termínem, který se mezi veřejnost a do spisovného jazyka českého dostal v devadesátých letech minulého století. Zpočátku byl chápán jako náhrada za termín ekologie, který má ovšem rozlišnou obsahovou stránku. Thorovská¹ popisuje ekologii jako vědu, která se „věnuje ochraně přírody“ a soustředí se na vzácné druhy rostlin a živočichů. Naproti tomu environmentální výchova (dále jen Ev) se z jejího pohledu zabývá „působením člověka na jednotlivé ekosystémy, jejímž úkolem je náprava a prevence škod způsobených člověkem na Zemi“.² Činčera³ rozšiřuje Ev i o globální výchovu, která má vést k chápání světa jako celku a uvědomování si veškerých svých rozhodnutí na přítomnost i budoucnost. Proniknutím do Ev získáváme možnost k prohloubení našich vědomostí, tvorbě hodnotových postojů a dovedností, které potřebujeme pro zachování zdravého životního stylu, shrnuje Skýbová.⁴ Autoři publikací se vesměs shodují a jako hlavní myšlenku spatřují v zodpovědnosti chování k přírodě a životnímu prostředí. Můžeme zde uplatnit staré české pořekadlo „*Co nechceš, aby jiní činili tobě, nečiň ty jiným.*“ Pojem Ev můžeme zařadit jako nadřazený pojmu ekologická výchova. V některých českých kurikulárních dokumentech se stále ještě užívá ekologická výchova více než Ev, což je způsobeno, jak novým vědeckým oborem, tak nejednotností ve formulaci a klasifikaci těchto termínů. Zpočátku osmdesátých let tohoto století byla ekologická výchova jako **výchova k ochraně přírody** nahrazena, **výchovou k péči o životní prostředí**.⁵ Přívratský⁶ specifikuje Ev jako **trvale udržitelný život**, jehož změny a tempo nepovedou k předčasnému zániku života na Zemi. Spojením dvou termínů, z anglického výrazu

¹ THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-674-1, s. 21.

² Tamtéž, s. 23.

³ ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8, s. 9.

⁴ SKÝBOVÁ, Jana. *Environmentální výchovné hry a projekty ve školní a mimoškolní praxi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-411-2.

⁵ ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova od cílů k prostředkům*, s. 21.

⁶ PŘÍVRATSKÝ, Vladimír. *Environmentální výchova v postmoderní době*. ZIEGLER, Václav. *Environmentální výchova v teorii a praxi*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004, s. 54-61. ISBN 80-7290-153-2.

environment, což znamená životní prostředí a education, v překladu vzdělávání a výchova, se vymezila pojem *Environmentální výchova a vzdělávání* (dále jen EVVO)⁷, který zjednodušeně charakterizujeme jako výchovu, vzdělání a osvětu, která se vztahuje k životnímu prostředí.

1.2 Cíle Ev

Využití Ev a metodiku jejího uplatnění na základní škole popisuje Jančaříková. Velký důraz klade na prostředí dítěte, přírodu, její využití v edukaci, jako „*přírozeného místa*“, které vhodně rozvíjí osobnost dítěte. Význam spatřuje v dostatečné motivaci dítěte, v rozvoji jeho environmentálního citění. Poukazujeme na možné problémy, působíme na jeho postoje k prostředí, aby si uvědomilo, že i ono samo může ovlivnit potřebu uplatnění Ev ve společnosti. Vyjadřuje názor, že „*učitelka je hned po rodičích, prarodičích a sourozencích osobou, která může ovlivnit environmentální výchovu, měla by být řádně aprobovaná pro práci...*“ Jednotlivé fáze Ev popisuje a rozděluje do čtyř stupňů:⁸

- První stupeň spatřuje ve vytvoření **pozitivního postoje** jedince k přírodě a projevy citlivosti.
- Ve druhém stupni dokáže jedinec **rozpoznat narušení** vztahů v přírodě.
- Projevováním touhy a životem v **souladu s přírodou** se vyznačuje třetí stupeň.
- Čtvrtý stupeň představuje vlastní život v **součinnosti s pravidly** udržitelného života.

Z důvodu rychlého společenského vývoje a nových vědeckých teorií je obtížné vytyčovat konkrétní cíle oboru. Můžeme spíše hovořit o „*přírodovědné gramotnosti*“,⁹ ke které potřebujeme rozvíjet určité schopnosti, jako je komunikace (porozumění textům, prezentace, myšlení, pochopení odborných termínů), práce s modely, experimentování a řešení problémů. Činčera¹⁰ se při vytyčování Ev opírá o dvě roviny. První spatřuje ve **znalostech** a druhou v **postoji** člověka. Ty vyúsťují ve zcela uchopitelné cíle, kde znalosti napomáhají k přemýšlení nad úbytkem energetických a materiálových požadavků a vyhledávání alternativních zdrojů. Druhá rovina nás posouvá v samotném jednání a angažovanosti, např. prací v neziskových organizacích, projektech, nebo finanční pomoci. Nedílnou součástí správného postoje je **kritické myšlení** jako velmi zásadní

⁷ *Co je EVVO?: Environmentální výchova* [online]. 2013 [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://environmentalni-vychova.webnode.cz>

⁸ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-805-9, s. 11-16.

⁹ Tamtéž, s. 101.

¹⁰ ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova od cílů k prostředkům*, s. 9.

kompetenci Ev. Zmiňuje také důležitost vzájemného propojení při pochopení fungování světa: „Svět se nám nedává jako množina oddělených ostrovů, ale jako síť vzájemných vztahů...nikdo z nás není ostrov, nezávislý na ostatních.“¹¹

1.3 Determinace směrů Ev

Vycházíme-li z rozsáhlého členění, které ve své publikaci Činčera popisuje, dojdeme k následujícímu zobecnění:¹²

- **Globální výchova** představuje nový směr, který se v Ev objevuje velmi zřídka. Je zacílená na chápání vzájemné propojenosti chování jednotlivce a celku. Na fungování vztahů uvnitř systému, souvislostí mezi rozhodnutími na lokálních místech a jejich odrazu na přírodu.
- **Výchova o Zemi** nám poskytuje poznatky v pochopení o fungování Země, abychom mohli uplatňovat svá ekologická rozhodnutí správně a cíleně. Je potřeba se důsledně věnovat nové generaci, aby si vytvářela svůj hodnotový žebříček ve vztahu k Ev co neoptimálnějším způsobem a takové myšlenky předávala svým potomkům.
- **Výchova k udržitelnosti a kritický přístup** připomíná schopnost jedince přemýšlet, analyzovat, argumentovat, hledat vlastní možná řešení, vytvářet si osobní náhled a umět dostatečně komunikovat nad otázkami a problémy Ev.
- **Výchova k ekogramotnosti** je spojena s prací instituce „Centrum pro ekogramotnost“,¹³ rozpracovává cíle Ev, které se uskutečňují na různých školách a zahrnují následná klíčová témata: rozmanitosti přírody, vzájemnou závislost ekosystémů, toky, vývoj, dynamickou rovnováhu, hmotu, voda a kyslík, sítě (zapojení celé společnosti) a systémy v systémech (menší je součástí většího).

¹¹ ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova od cílů k prostředkům*, s. 15-16.

¹² Tamtéž, s. 18.

¹³ Centrum pro ekogramotnost [The center for Ecoliteracy], 1995, Berkeley.

1.4 Historický vývoj Ev v průběhu staletí

1.4.1 Vývoj Ev v průběhu staletí

Jestliže se v krátkosti, z pohledu Thorovské, zaměříme na jednotlivá historická období, nabízí se nám následující členění:¹⁴

- **Pravěk:** v této době je člověk lovcem a sběračem, přírodu akceptuje, nemění její charakter, snaží se žít v souladu s ní. Přelom nastane objevením ohně, kdy začíná spalovat dřevo a postupně ovlivňuje množství lesa v krajině. Zemědělstvím se půda v prostoru upravuje a ztrácí své původní vlastnosti.
- **Starověk:** zemědělství je nadále prvotním zdrojem obživy, přidává se pastevectví. Vznikají nové osady a města, kde roste výroba řemesel a kde lidé začínají využívat nové technologické postupy. S tím je spojené užívání vody (římské akvadukty) a zabírání větší plochy půdy.
- **Středověk:** je ve znamení stěhování národů a objevování nových kontinentů, (Amerika 1492), což má za následek přísun nových plodin do Evropy a následné potlačení hladomoru. Hospodářství a zemědělství je pod tlakem kolonizátorů. Ornou půdu si člověk snaží opatřit vypalováním a kácením lesů, čímž mění ráz krajiny.
- **Novověk:** technicko-průmyslová revoluce v 19. století, je zásadní pro změnu životního stylu. Velká většina obyvatel se stěhuje do měst a vzdává se těžkého života na vesnicích v podobě zemědělství. Rychlý vývoj si ovšem vybírá daň ve znečišťování životního prostředí. Spalování dřeva a uhlí, kterým se vyráběla potřebná energie, velmi vzrůstá a vše se začíná zapisovat do klimatu planety. „*Změny, které člověk napáchal za posledních sto let, byly zcela zásadní. Tyto změny lze označit jako změny nevratné a trvalé,*“ shrnuje Thorovská.¹⁵

1.4.2 Vývoj Ev v České republice ve 20. století

Ekologická aktivita v naší zemi se odráží již na konci 19. století. V oblasti edukační se kladl velký důraz na poznávání přírody, určování jednotlivých druhů a popisu změn v přírodě. Začaly se aktivizovat veřejné spolky, jejichž hlavní myšlenkou byla ochrana přírody a osvěta mezi veřejností o správném chování v přírodě. Nemalý podíl zde sehrály i dětské a mládežnické organizace, jako

¹⁴ THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-674-1, s. 24-25.

¹⁵ THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-674-1, s. 25,

Skaut, Junák či *Woodcraft*. V sedmdesátých letech se působení těchto spolků rozšířilo a za pomoci občanských sdružení např. TIS,¹⁶ jehož hlavním heslem bylo „*Poznej a chraň*“, Českého svazu ochránců přírody, IUCN¹⁷ a hnutí *Brontosaurus* se „úspěšně dařilo posilovat veřejné ekologické povědomí a pořádat nejrůznější akce na záchranu životního prostředí,“ popisuje Činčera.¹⁸

2 Obsahová stránka Ev na 1. stupni základní školy

2.1 Začlenění Ev do kurikulárních dokumentů v České republice

Naštěstí si lidstvo uvědomilo své negativní chování a jeho následný dopad na život a planetu. Svět se začal soustředit na nápravu a hledat společný jazyk k odstranění následků poškozování přírody. Vznikla první legislativní dohoda, která se stala výsledkem mezinárodní konference v Tbilisi v roce 1977 a pozdější konference *Organizace spojených národů* (dále jen OSN) v Rio de Janeiro, roku 1992, se snažily stanovit základní body vzájemné dohody o ochraně Země. V následném dokumentu *Agenda 21*, je sepsán „*Státní pokyn environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice, dále metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních a další dokumenty, například školský zákon,*“ uvádí Činčera.¹⁹ Uvedení do vzdělávání prvního stupně základní školy je stanoveno datem 1. září 2007, a to v ročníku 1. až 6. Od roku 2012 je povinná ve všech ročnících základního vzdělávání. Těmto dokumentům předcházela dlouhodobá práce OSN, trvající 30 let, která usilovala o vzájemnou dohodu národů a stanovení dosažitelných cílů v oblasti Ev. „*Do doby přijetí legislativy, prováděli Ev dobrovolníci, nebo vedoucí zájmových útvarů, ve kterých se sdružovaly děti se zájmem o danou oblast*“, vypovídá Jančaříková.²⁰

Ev je nyní součástí jednoho ze šesti průřezových témat, výstupy zpracoval *Národní ústav pro vzdělávání*, především *Výzkumný ústav pedagogický*, roku 2010. Základní úlohu pro stanovení standardů vzdělávání má *Ministerstvo životního prostředí*, které vytváří: „*Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a poradenství na léta 2016-2025.*“ Státní a evropský

¹⁶ Svaz pro ochranu přírody a krajiny

¹⁷ Mezinárodní svaz ochrany přírody

¹⁸ ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8, s. 21.

¹⁹ tamtéž, s. 10.

²⁰ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-805-9, s. 105.

program, jsou klíčovými při vytyčování strategie EVVO,²¹ která charakterizuje představu, cíle a opatření Ev. Kromě orgánů státní správy se do ní zapojují kraje, města, obce, školy, včetně škol vysokých, specializovaná zařízení pro EVVO (jako jsou střediska ekologické výchovy a environmentální poradny), další zařízení veřejné i soukromé, neziskové organizace, vzdělávací a výzkumné organizace, muzea, ZOO,²² botanické zahrady, lesnické instituce, knihovny a další.²³

2.2 Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání

2.2.1 Vznik dokumentu

Rámcově vzdělávací program (dále jen RVP) je součástí tzv. *Bílé knihy*, tedy „*Národního programu rozvoje vzdělávání*“, který vyšel v platnost 1. září 2005 a je zakotven v zákoně číslo 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. *Bílá kniha* nebyla prvním pokusem o reformu školství po roce 1989. Při její realizaci bylo možné vycházet již z celé řady studií, výzkumů a doporučení odborníků. Důležitým mezníkem byl rok 1996 a výroční zpráva MŠMT²⁴ a doporučení OECD²⁵ pro Českou republiku, které daly podklad pro stanovení vlastních cílů v oblasti školství. Navazovala na tzv. *Zelenou knihu*, ve které byly již určité problémy popsány a na níž se podílel podobný kolektiv poradců. Začala se projevovat snaha o sjednocení koncepce vzdělávání v zemi. *Ministerstvu školství* bylo z usnesení vlády dne 7. dubna 1999 zadáno vypracování „*Národního programu rozvoje na rok 2000*“. V obsahové stránce programu měly být jasně vytyčeny střednědobé a dlouhodobé cíle čili východiska a předpoklady rozvoje vzdělávací soustavy, zpracované v jednotném, veřejně přístupném dokumentu.²⁶

²¹ Environmentální výchova a vzdělávání

²² Zoologická zahrada

²³ *Ministerstvo životního prostředí: Environmentální výchova* [online]. pdf, 2019 [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <http://www.mzp.cz>

²⁴ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

²⁵ Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

²⁶ *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Bílá kniha* [online]. pdf, 2002 [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/bila-kniha/av_evaluace_bk.pdf

2.2.2 Environmentální výchova jako průřezové téma

Cíl průřezového tématu

Cílem Ev v *Rámcově vzdělávacím plánu*²⁷ (dále jen RVP) pro základní vzdělávání je uvědomění si vzájemných vztahů mezi člověkem a přírodou, které jsou ovlivněné určitými směry (ekonomickou a politickou situací, vědeckou vyspělostí, občanskými postoji), převzetí zodpovědnosti za budoucí vývoj a život na naší planetě a hledání možných udržitelných zdrojů a východisek z environmentálních problémů.

Profil průřezového tématu

Ev jako průřezové téma prochází všemi vzdělávacími oblastmi. Celistvou prostupností v jednotlivých předmětech, upevňováním získaných vědomostí a zkušeností, získává žák ucelený obraz o Ev. Každá oblast Ev má svůj opodstatněný aspekt a význam, která na žáka působí jak citově, tak edukačně. Shrňme si v hlavní myšlenky jednotlivých oblastí:

- **Člověk a jeho svět.** Dáváme žákovi celkový pohled na okolní prostředí a přírodu. Otevíráme v něm možnost subjektivního prožitku a vedeme k pochopení vlivu na budoucnost a přírodní podmínky, ve kterých bude žít. Snažíme se, aby převzal odpovědnost za vlastní činy a chování. Zaměřujeme se na emoce a pocity jedince. Formujeme jeho pozitivní vztah k přírodě. Vše provádíme především aktivním kontaktem s okolním světem, kladením si otázek a podněcováním myšlení.
- **Člověk a příroda.** Věnujeme se fungování přírodních zákonitostí v jednotlivých biosférách, aby žák dostatečně chápal celistvost každého ekosystému ve fungování světa. Snažil se uvažovat nad možnými alternativními zdroji energie a hledal různé možnosti surovin k udržitelnosti života.
- **Člověk a společnost.** Vedeme žáka k odhalování vztahů mezi přírodou a ekonomickými, technickými a sociálními vlivy ve společnosti. Klademe na jeho pochopení v opatrnosti jednání, kterým ovlivňuje udržitelnost života.

²⁷ JEŘÁBEK, Jaroslav a Jan TUPÝ. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, pdf. 2017 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>, s. 135-138.

- **Člověk a zdraví.** Zasahujeme do oblasti, která má vliv na zdraví lidstva a jednotlivce. Vyjadřujeme obavy o životní prostředí v návaznosti na pořádání sportovních aktivit a akcí, souvisejících se zdravím životním stylem.
- **Informační a komunikační technologie.** Umožňujeme žákovi v určité míře využívat veškeré informační zdroje k získávání nejnovějších poznatků o životním prostředí, jejich prostřednictvím vyhodnocovat pravděpodobné negativní vlivy a živly, které mají dopad na jeho život. Podporujeme jeho přítomnost na předávání informací a článků mezi státní správou a jednotlivými organizacemi.
- **Umění a kultura.** Ukazujeme žákovi přírodu a sociální prostředí jako inspirační zdroj a podněcujeme tímto jeho kreativitu k vytváření uměleckého díla. Snažíme se, aby cítil okolí a prostředí jako podnětné k vlastnímu, osobitému, uměleckému vyjadřování.
- **Člověk a svět práce.** Prostřednictvím pracovních aktivit seznamujeme žáka s rozličnými profesemi a činnostmi, které jsou nezbytné pro zajištění zdravého životního prostředí.

2.2.3 Tematické okruhy environmentální výchovy

„Environmentální výchova je členěna do tematických okruhů, která umožňují celistvé pochopení problematiky vztahů člověka k životnímu prostředí, k uvědomění si základních podmínek života a odpovědnosti současné generace za život v budoucnosti.“²⁸

Okruhy můžeme blíže specifikovat v následujícím rozdělení:

- **Ekosystémy** les, pole, vodní zdroje (význam, změny, hospodaření), moře, tropický deštný prales (význam odlišné biosféry, globální pohled, ochrana), lidské sídlo město-vesnice (vztah ke svému okolí, jejich zasazení do stávajících podmínek krajiny), kulturní krajina (chápání historických souvislostí tvorby krajiny, zásah člověka).
- **Základní podmínky života** voda, vzduch (ochrana, význam, čistota, složení, globální dopady, znečištění, hledání možných řešení aktuálních problémů), půda (význam, ochrana, správné hospodaření, rekultivace, zdroj obživy pro lidstvo), druhy zvířat v biotopu, pole (význam ochrany ubývajících druhů), ekosystémy (biologická rozmanitost, význam, ochrana, úbytek živočišných druhů u nás i ve světě), energie (hledání možností obnovitelných zdrojů, vliv společnosti na rozvoj

²⁸ JEŘÁBEK, Jaroslav a Jan TUPÝ. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, pdf. 2017 [cit. 2019-10-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>, s. 137.

energetiky, správné využívání, šetření, lokální podmínky získávání energie), přírodní zdroje (možnosti čerpání a těžba, hospodárnost, ovlivňování krajiny, vhodné využívání zdrojů z okolí).

• **Lidské aktivity a problémy životního prostředí** zemědělství a životní prostředí, ekologické prostředí, doprava a vliv na životní prostředí (vývoj, význam, využití energie v dopravě, možnosti dopravy, vliv dopravy na globální ekologii), průmysl a životní prostředí (vývoj průmyslové revoluce ve světě, možnosti materiálů, ekonomický, sociální a právní vliv na rozvoj průmyslu v jednotlivých zemích), odpady a hospodaření s nimi (možnosti a způsoby hospodaření s produkty lidské činnosti), ochrana přírody a kulturních památek (právní ochrana kulturních památek, péče a starost o ně, ochrana přírody při hromadných sportovních akcích), změny v krajině (vliv lidské činnosti na změnu krajinného rázu, historický vývoj, využití krajiny pro lidstvo), programy zaměřené na ekologii a povědomí o institucích zaměřených na danou oblast (*Státní program EVVO, Agenda EU 21, Den Země, Den životního prostředí*).

• **Vztah člověka a prostředí** naše obec (okolní krajina, nerostné bohatství, možnost využití zdrojů, ochrana a hospodaření, lidé a komunita, instituce v obci, neziskové organizace), životní styl (vliv na hospodaření s energií a odpady, formování vlastního postoje), místní ekologické problémy (odhalování příčin a možnosti řešení problémů, vyhodnocování a hledání nejlepšího způsobu jejich odstranění, schopnost prezentace vlastních návrhů), prostředí a zdraví (vliv prostředí na zdraví lidí, ochrana, upevňování faktorů ovlivňujících zdraví), nerovnoměrnost života na Zemi (nesourodé životní podmínky, odlišný vývoj, příčiny a následky celosvětové udržitelnosti ekonomického rozmachu, uplatnění příkladů ze zahraničí).

3 Možnosti začlenění Ev do hudební výchovy 1. stupně

3.1 Hudba jako výchovně-vzdělávací proces

S hudbou je lidstvo již od svého prvopočátku, setkáváme se s ní v různé formě u všech národů a etnických skupin na celém světě. Hraje velmi výraznou úlohu v rozvoji lidské osobnosti, velmi výrazně ji formuje a rozvíjí, především v mladším školním věku. Hudba na člověka promlouvá, působí na jeho emotivní složku, vyvolává pozitivní i negativní pocity, pomáhá ve šťastných i tíživých situacích, zasvěcuje nás do poznání krásy a zároveň napomáhá vytvářet postoje a stanoviska, morálně formuje, ale především **vychovává**. Hudba nepředstavuje pouhé spojení s učivem, ve smyslu vztahu výchovy k hudbě, ale jde i o výchovu hudbou. Hudební výchova je soubor výchovně-vzdělávacích metod a postupů, které všestranně rozvíjí jedince.²⁹ Hudebně-výchovný proces musí být globální, všeobecný, přizpůsobený věku a odpovídající vývojovým schopnostem žáků. Má poskytovat rozvoj všem, neexistují nehudební děti, zastává názor Sedlák.³⁰ Vyjadřuje že: „Porozumění hudbě umožňuje pak jedinci lépe pochopit i vlastní vnitřní svět, utvářet jej eticky, spojit jeho emocionální obraz s racionálním poznáním, s životními postoji a jednáním, a také rychleji reagovat na společenské požadavky. V tom je význam hudby jako mocného nástroje etické a světonázorové výchovy:“ Aby mohla být tato slova naplněna a žák mohl myšlenku a hlavní ideu, za pomoci učitele, z formy a struktury díla odhalit, je nutné, aby se orientoval a srozumitelně chápal hudebně vyjadřovací prostředky. Odborná veřejnost se shoduje na mnoho funkcí hudby, Sedlák³¹ využívá následující dělení:

- **Estetická funkce** – působí na vnitřek osobnosti, přetváří jej a ovlivňuje, dovoluje mu silný vnitřní prožitek.
- **Výchovná (etická) funkce** – formuje charakter člověka a jeho světový názor.
- **Funkce osvojování světa** – poznatky o světě zpracováním hudby předáváme ostatním, v hudbě vidíme další nástroj mezilidské komunikace.

²⁹ SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN (brož.):

³⁰ SIEBR, Rudolf a František SEDLÁK. *Didaktika hudební výchovy 1: na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 2. uprav. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy, s. 12.

³¹ SIEBR, Rudolf a František SEDLÁK. *Didaktika hudební výchovy 1: na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. 2. uprav. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy, s. 13.

- **Terapeutická (léčebná) funkce** – poskytuje uklidnění a naplňuje naše nitro, slouží k odreagování a relaxaci, je schopná léčit.

- **Sociální** – spojujeme s ní tradice státu, historicky významné události, společenské změny, kdy v těchto okamžicích (ve spojení událostí s hudbou) dosahujeme pocitu libosti a potěšení.

Holas³² ve své publikaci uvádí, že „jedním z cílů hudební pedagogiky žáka je proto i výchova estetického postoje k umělecké a společenské realitě, všestranně rozvíjejícího jeho osobnost. Zejména při dynamice procesu poznávání, prožívání a hodnocení estetických hodnot a při vlastním vytváření konkrétních uměleckých děl či projektů.“ Zabývá se jasnými kritérii, pro stanovení výběru učiva a představuje tyto skupiny.

- **Kritérium přiměřenosti**→ správně stanovíme úroveň požadavků, vzhledem ke schopnostem žáka.

- **Kritérium srozumitelnosti**→ využíváme jasnou a přesnou komunikaci, aby docházelo k pochopení zadaného učiva, bereme ohled na vývojovou fázi žáka.

- **Kritérium pestrosti**→ učivo vybíráme z pohledu zajímavosti, stimulujeme tak vnitřní motivaci žáka. Snažíme se odstranit monotónní průběh vyučování.

- **Kritérium estetické hodnoty**→ závisí na úrovni teoretických a praktických schopnostech pedagoga. Nevhodným výběrem učiva ovlivňujeme negativně žákovo hudební cítění a projev.

3.1.1 Postavení hudební výchovy v RVP

Podle RVP³³ pro základní vzdělávání řadíme hudební výchovu (společně s výtvarnou výchovou a doplňující dramatickou výchovou) do oblasti **Umění a kultura**. Vzděláváním v této oblasti poskytujeme možnost pochopení o fungování vnitřního a vnějšího světa pomocí umění. Hudbu volíme jako formu uměleckého vyjadřování s využitím určitých uměleckých prostředků. Seznamujeme žáka s uměleckým estetickým cítěním, usilujeme o rozvíjení jeho tvořivosti a umožňujeme se nonverbálně vyjadřovat. Na 1. stupni se žáci prostřednictvím činností setkávají s hudebně výrazovými prostředky a hudebním jazykem. Učí se jej využívat k subjektivnímu

³² HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: Akademie múzičeských umění, Hudební fakulta, 2004. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 80-7331-018-X, s. 43-44.

³³ JEŘÁBEK, Jaroslav a Jan TUPÝ. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, pdf. 2017 [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>, s. 82-85.

vyjádření pocitů, poznávají zákonitosti hudby, seznamují se s hudebními díly a snaží se jejich pochopení.

Složky hudební výchovy

V komplexním hudebním rozvoji žáků využíváme čtyři složky, které se vzájemně ovlivňují, propojují a doplňují. Z pohledu učitele se stávají obsahovou rovinou hudební výchovy. Vedou k rozvoji hudebnosti a projevují se v poslechových, rytmických, pěveckých, intonačních, instrumentálních, hudebně tvořivých a sluchových dovednostech. Členíme je na:

- **Vokální** – práce s hlasem (dochází k zušlechťování pěveckého projevu).
- **Instrumentální** – hra na hudební nástroj (s využitím při reprodukci i produkci).
- **Hudebně-pohybové** – ztvárňování hudby pomocí pohybu, tance, gest.
- **Poslechové** – vnímání znějící hudby (rozpoznávání hudby, vlastní analýza interpretace).

Výstupy hudební výchovy

Očekávané výstupy jsou „*praktické činnosti, změřitelné a prakticky využitelné v životě.*“³⁴ Určují předpokládané dovednosti na konci 3. - 5. ročníku. Poskytují učiteli následnou představu o rozsahu obsahové stránky učiva:³⁵

- Žák zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě jednohlas, rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem.
- Žák využívá jednoduché doprovodné nástroje k jednoduché hře.
- Žák reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie.
- Žáka rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby.
- Žák rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální a vokálně-instrumentální.

³⁴ JEŘÁBEK, Jaroslav a Jan TUPÝ. *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy: Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, pdf. 2017 [cit. 2019-10-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>, s. 162

³⁵ Tamtéž, s. 84.

3.2 Odraz Ev v hudební výchově

Již v počátku práce jsme zmínili primární cíle Ev, jejich obsah se promítá také do hudební výchovy a shledáváme zde určitá společná východiska, Váňová³⁶ a autoři je ve své práci vymezují jako:

Poznávací – kognitivní (postavené na ekologické gramotnosti).

Prožitkové, dovednostní, činnostní – přetvářecí (postavené na osobním kontaktu s přírodou).

Postojové – hodnotící (postavené na vybudování vlastního postoje a vytvoření hodnotového žebříčku).

Všechny se začleňují do oblasti hudební výchovy, přičemž nejdůležitějším pojítkem mezi Ev a hudbou je „*prožitek*“, jelikož: „*Výchova lásce k životnímu prostředí vede přes výchovu lásce k hudbě*“, konstatuje Váňová.³⁷ Hudba ovlivňuje náš život již před narozením. V době prenatálního vývoje dítě reaguje na poslech hudby nebo zpěv matky. Pehelová.³⁸ vazbu člověka k hudbě ve dvou oblastech jako **receptivní** (pasivní přijímání) a **aktivní** (osobní zapojení do tvorby hudby). Úroveň oblastí a míra zapojení se samozřejmě liší vzhledem k věku rozdílně u dětí a dospělých. Jednoduchou intonací a pohupováním do rytmu, až hrou na nástroj a prvky baletního vyjadřování. Společnou stránkou je ovšem již zmíněné *prožívání*. Pehelová popisuje, že „...*prožitek z hudebního zážitku umocňuje i společný zpěv, rytmizace, pohyb*.“³⁹

Musíme si uvědomit, že každé hudební dílo v sobě nese určitou myšlenku, kterou interpret přenáší na objekt. Autor ve větší, či menší míře využívá veškerých hudebně výrazových prostředků, jakými jsou melodie, rytmus, dynamika, harmonie, barva ke svému vyjádření. Napomáhá mu při tom hudební myšlení, psychický proces, spojený s logickými operacemi (především analýzou a syntézou), který vrcholí ve vytvoření díla. Setkání s hudbou působí na oblast tělesnou i duševní, můžeme ji poznávat, prožívat, zabředávat do její struktury, postihovat její vztahy a zajišťovat

³⁶ VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. *Metodika pro předmět hudební výchova se změřením na environmentální výchovu*. Praha, 1993, s. 3.

³⁷ Tamtéž, s. 5.

³⁸ KUBECOVÁ, Markéta, Marcela PEHELOVÁ, Marie SLAVÍKOVÁ, Veronika RŮŽIČKOVÁ a Hana VÁŇOVÁ. *Rozvíjíme hudební dovednosti dětí*. Praha: Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-3322, s. 37.

³⁹ KUBECOVÁ, Markéta, Marcela PEHELOVÁ, Marie SLAVÍKOVÁ, Veronika RŮŽIČKOVÁ a Hana VÁŇOVÁ. *Rozvíjíme hudební dovednosti dětí*. Praha: Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-3322, s. 39.

různorodé hudební aktivity. Samozřejmostí je „ovlivnění hudby společenským a historickým vývojem,“ publikuje Sedlák.⁴⁰

Hudba vystupuje v Ev ve trojím záměru, uvádí Váňová.⁴¹ Jako zvukový fenomén, jako zvláštní forma poznávání skutečnosti (ztvárňuje vnitřní a vnější jevy pomocí hudebně výrazových prostředků, případně textových prostředků). A závěrem jako zdroj estetických a etických hodnot a jako nástroj utváření životních postojů dítěte.

A co má především společného příroda a hudba? Tak jako příroda, je i hudba pro člověka nepostradatelná a nezastupitelná, bez nich by život nedával smysl a ztrácel význam. Oboje uspokojuje naše potřeby tělesné, duševní i společenské.

3.3 Možné uplatňované metody a formy učitelovy práce

Při plánování výuky musí učitel bezpečně zvládat teoretická východiska vyučující oblasti a zároveň mít osvojené dovednosti, aby zvládl dostatečně využívat metody práce. Didaktika hudební výchovy souvisí s celou řadou vědních disciplín, antropologií, sociologií, psychologii, muzikologií a jejími oblastmi, zvláště hudební estetikou, hudební psychologii a hudební sociologií. Hudební výchova prošla a stále prochází modernizací, ovlivněna civilizačními (novými technologiemi) a sociálními změnami v rodině (větší zaměstnaností matek, se vytrácí společný zpěv matky s dítětem), je potřeba najít a zohlednit vhodné aktivity ve vyučovacím procesu. Na učitele je kladena zodpovědnost při jejich výběru. „Učiteli je ponechána volnost ve výběru vyučovacích metod, pokud ovšem podporují hudební aktivitu a tvořivost a jsou v souladu s hudebním vývojem dítěte i s rozvojem jeho osobnosti,“ píše Sedlák.⁴² Z hlediska podněcování a zajišťování žákovy aktivity ve výuce vycházíme, podle Sedláka⁴³, z rozdělení na tři skupiny:

- **Metody zprostředkování hudby a sdělování poznatků učitelem.** Kam patří především slovní výklad, používaný při práci s písní, poslechem skladby, při předávání naukových poznatků, pokynech při hře na nástroj a hudebně-pohybových činnostech. Slovní komentář učitele v hodině by měl učitel omezit, případně se zabývat spíše hudební formou a hudebními prostředky. Z výkladu

⁴⁰ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2, s. 58.

⁴¹ VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. *Metodika pro předmět hudební výchova se změřením na environmentální výchovu*. Praha, 1993, s. 5.

⁴² SIEBR, Rudolf a František SEDLÁK. *Didaktika hudební výchovy I: na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy, s. 17.

⁴³ Tamtéž, s. 18-20.

učiva pedagoga využíváme rozhovoru se žáky, kdy vhodnými otázkami aktivizujeme jejich myšlení. Holas⁴⁴ označuje **výklad** jako „nejčastěji využívanou metodu“. Umělecké dílo by nemělo být pouze slovně parafrázováno, ale učitel by měl poukázat na všechny důležité aspekty a zvláštnosti, které dílo specifikuje tak, aby žák dostatečně pochopil hlavní myšlenku a význam tvorby. Do skupiny těchto metod, kdy hudbu předává především učitel, konkrétně zařazujeme demonstraci hudebního díla, jako živý přednes písně nebo skladby. Vyvoláváme tím u žáků emocionální a estetický prožitek a umožňuje jim poznat dílo z celkového pohledu. Jestliže není v učitelovo schopnostech (technická náročnost skladby, sborový zpěv, orchestrální rozsah), předvádí skladbu z reprodukce. Důležité je zajistit kvalitu nahrávky, abychom žákovi poskytlí dokonalý poslech.

- **Metody osvojování hudby spoluprací učitele a žáka:** Učitelova aktivita ustupuje do pozadí a přesouvá se spíše na žáka. Vytváří didaktické situace, ve kterých oba kooperují, a tím posilujeme žákovu samostatnost při řešení úkolů. Základem je hudební dialog ve formě hry „*Otázka a odpověď*“, kdy učitel vytvoří předvětí a žák dokončí závětím. Postupně přecházíme v převedení aktivity pouze na žáky. Metodu můžeme prolínat všemi složkami hudební výchovy. Ve vokální oblasti uplatňujeme motivační rozhovor o písni, intonační rozbor melodie, intonační zkratku a rytmická cvičení. V instrumentální složce vytváříme instrumentální doprovody, spolupracujeme při vymezování naukových a hudebně-historických poznatků. V poslechové oblasti, kde posilujeme pozornost, plní žák jasný konkrétní úkol, vyplývající ze sledování stavby hudebního díla a užití formy. Určuje druhy hudebních nástrojů, reprodukuje motiv skladby na nástroj a analyzuje výrazové prostředky.

- **Metody samostatného ovládní hudby:** Posilujeme žákovy improvizální schopnosti v daných oblastech. V 1. ročníku zohledňujeme dovednosti žáků a metodu provádíme celkově (metodické a rytmické varianty), až později se zaměřujeme na jednotlivé hudebně výrazové prostředky. Následně žák deklamuje text a komponuje vlastní melodii.

Slavíková⁴⁵ se ve svém výkladu omezuje na dvě polohy rozdělení hudebních metod. Kdy získávání hudebních dovedností probíhá formou **indukce** a **dedukce**.

⁴⁴ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství AMU, 2004. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 80-7331-018- x, s. 70.

⁴⁵ ROZNEROVÁ, Barbora. *Jak se reálně učí hudební výchova na druhém stupni základní školy*. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita. Vedoucí práce PhDr. Marta Franclová, s. 19.

- **Indukce**, popisována jako průběh „*elementově syntetický*“, vycházíme zde z posloupnosti úkonů, které jsou nastavené od jednoduchých cvičení ke složitějším s ohledem na věk a schopnosti žáka, jednotlivá cvičení vybírá a vede učitel.

- **Dedukce**, označována jako způsob „*celostně-analytický*“, kdy je žák motivovaný řešením úkolů, problémů, projektů, modelových situací, které provádí samostatně a učitel funguje převážně v roli průvodce. Postupujeme zde od dílčích analýz k uvědomělé syntéze. Podporujeme tím vnitřní motivaci, uspokojujeme zvědavost a žádostivost žáků. Metodika zajišťuje značnou efektivitu výuky a pevnější vědomosti a dovednosti. Od učitele se vyžaduje zmenšení tlaku na žáka, rychlá reakce na měnící se situace a vytváření vhodných podnětů pro samostatnou práci žáků.

Vzhledem k masivnímu rozšíření a oblibě sdělovacích prostředků, je pro nás obtížné zvolit správnou a zajímavou metodu, aby vyučování nebylo nudné a nezábavné. Důležitá je osobnost učitele, jeho správné stanovení metod, vycházejících z cíle hodiny. Nesmíme opomenout i efektivitu metody, vhodně diferencujeme a individualizujeme výuku, abychom dostatečně zajistili hudební rozvoj všech žáků. Příprava na takovou výuku je náročná, hlavně začínajícím učitelům se vzhledem k časové dotaci předmětu (1 hodina týdně), může zdát až nadstandardní. Na počátku školní docházky se více zaměřujeme na motivační stránku, kde aplikujeme rozličné hudební hry, můžeme využít dostatečné množství zdrojů, veřejně přístupných, které nás inspirují pro konkrétní výběr. Například Šimanovský⁴⁶ ve své knize představuje hry rytmické, rytmicko-pohybové, hry s říkankami, s předměty, s nástroji, se zpěvem a pohybem. Ve výuce prostřednictvím nich vybízíme k pohybové improvizaci hudby, pracujeme s písní jako s námětem dramatizace, spojujeme hudbu a výtvarnou výchovu. Využíváme hudební pohádku, tanec a taneční hry, melodram, operu pro děti, muzikál a poslech ve svém působení. Dělicí čára mezi terapií a výchovou je podle Šimanovského⁴⁷ protnutá a vzájemně se prolínající, můžeme pro ni najít uplatnění i v učitelské profesi ve formě muzikoterapie. Muzikoterapie se nechala inspirovat a ve svých modelech vychází z hudebně-pedagogických směrů. Za zmínku stojí Schulwerk německého skladatele Carla Orffa, koncepce maďarského hudebního pedagoga a skladatele Zoltána Kodályho a hudebně-pohybové metody *Eurytmika*, švýcarského tvůrce Emila Jaquesa Dalcrose, píší Kantor,

⁴⁶ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi: Zdeněk Šimanovský*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-339-0, s. 24-234.

⁴⁷ Tamtéž, s. 28-31.

Lipský, Weber a kol.⁴⁸ Muzikoterapeuté využívají obecného řazení metod na oblast hudební improvizace, hudební interpretace, kompozice a poslech.

Váňová, Tichá a Herden⁴⁹ ve své práci, popisují určitá specifika spojení environmentální a hudební oblasti, od běžné výuky hudební výchovy. Vyhraňují kognitivní procesy žáka, jako hlavní metody učení, spíše do úvodní motivační fáze, nebo do části sebereflexe, např. při dojmu „z *komunikace s hudebním dílem*.“⁵⁰ V rovině poznávání skutečnosti hudbou, nadále využívají běžně uplatňované metody: **interpretační, tvořivé a poslechové**, kdy v přípravných cvičeních můžeme čerpat náměty z environmentální výchovy. Primárně se začlenění environmentálních prvků soustředí na práci s písní a poslechem, kde je zdůrazněna výchovná stránka. Hudební formy, vystihující určité obrazy, velice emotivně působí na vnímání žáka, vytvářejí určité představy a zanechávají prožitky (ze ztvárnění přírody), které žák může využít při vlastní tvořivé činnosti, objasňují Váňová, Tichá, Herden.⁵¹ Zmiňují také muzikoterapii, jako jedné z technik, která prožitkem napomáhá k vytváření vlastního postoje a názoru.

⁴⁸ KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*. Praha: Grada, 2009. Psyché. ISBN 978-80-247-2846-9, s. 30-35.

⁴⁹ VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. *Metodika pro předmět hudební výchova se změřením na environmentální výchovu*. Praha, 1993, s. 1-7.

⁵⁰ Tamtéž, s. 5.

⁵¹ Tamtéž, s. 6.

4 Metodologické principy práce

4.1 Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu je začlenění prvků Ev do výuky hudební výchovy, prostřednictvím tvorby Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka.

4.2 Cíl výzkumu

Cílem teoretické části je zmapovat základní tematické okruhy environmentální výchovy na 1. stupni ZŠ a analyzovat vybranou tvorbu J. Uhlíře/ Z. Svěráka z hlediska environmentálních prvků. Praktická část je zaměřena na začlenění Ev námětů v jejich tvorbě do hodin Hv prostřednictvím projektové výuky a na vlastní realizaci této výuky formou experimentálního vyučování.

4.3 Výzkumné otázky

Jaký je celkový poměr písní s environmentálním tématem v tvorbě J. Uhlíř/ Z. Svěrák? Jaké jsou faktory hudby z hlediska Ev ovlivňující žákovy postoje a estetické vnímání? Jaký je přínos projektového vyučování při zařazování environmentální výchovy?

4.4 Hypotézy

- 1) Vybrané písně Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka svou sémantickou stránkou přispívají k formování environmentálního chování a jednání žáků.
- 2) Hudba jako specifická forma poznání skutečnosti má prostředky k tomu, aby ovlivňovala estetické i etické povědomí žáků i jejich životní postoje.
- 3) Účinným prostředkem rozvoje environmentálního povědomí žáků je projektové vyučování.

5 Analýza tvorby J. Uhlíře a Z. Svěráka

5.1 Východiska analýzy

5.1.1 Stanovení výběrového souboru z tvorby

V případě obsahové analýzy si ohraničíme soubor textů. Zařazujeme do něj veškeré texty, kterých se téma týká. Někdy může být velmi obsáhlý a časově náročný. Stanovíme si proto užší výběrový soubor, který odpovídá našemu záměru, Gavora.⁵² Z pozice učitele hudební výchovy a hlediska Ev se zaměříme na dětskou písňovou tvorbu autorů. Vycházíme z veřejně dostupného zdroje, který nám poskytuje ucelený soubor písní, řazených podle abecedního seznamu.⁵³

5.1.2 Vymezení významové jednotky z hlediska obsahu environmentální výchovy

Hovoříme-li o významové jednotce, v tomto případě ji budeme klasifikovat jako téma, tedy „větší celek textu, který je sjednocený svým obsahem,“ uvádí Gavora.⁵⁴ Zde vycházíme z obsahu Ev v RVP a čtyř témat, která jsou uvedena v kapitole „Tematické okruhy environmentální výchovy“ a poslouží nám jako indikátory (ukazatele), pomocí nichž rozdělíme tvorbu do daných kategorií. V přehledu jsou uvedeny písně, které byly napsány pro dětskou vokální interpretaci.

Tabulka č. 1. Rozdělení písní podle environmentálního obsahu. Vlastní tvorba.

Ekosystémy	Základní podmínky života na Zemi	Lidské aktivity a problémy životního prostředí	Vztah člověka a prostředí
Bloudím lesem	Čáp	Asfaltér	Alchymisti
Cvrčkovi ukradli housličky	Červené kuřátko	Auta	Čechy krásné, Čechy mé
Hlohy	Datel	Divoká Šárka	Elektrický proud

⁵² GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu. 2.*, rozšířené české vydání. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0, s. 142.

⁵³ *Seznam písní Zdeňka Svěráka* [online]. Wikipedie, 2007 [cit. 2020-01-02]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki>

⁵⁴ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu. 2.*, rozšířené české vydání. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0, s. 142.

Ekosystémy	Základní podmínky života na Zemi	Lidské aktivity a problémy životního prostředí	Vztah člověka a prostředí
Jedličky	Dravci	Holky z Polabí	Hajný je lesa pán
Když na les padá sníh	Hadi	Hrady a zámky	Komíny
Když se holky vrátí od moří	Hlavně, že jsme na vzduchu	Jedeme vlakem	Nepřestávám
Klouzky	Chvála slepic	Kamarádka Lípa	Poníci
Mravenec jde trávou	Chválím tě Země má	Kaštiny	Prázdniny u babičky
Ovádi	Káča našla ptáče	Kolony	Psí píseň
Plovárna	Když je pěkné počasí	Koráby	Rodná hrouda
Prosinec	Když se zamiluje kuň	Krabička od čaje	Svět je malá škola
Radujte se zvířata	Koničku můj	Kuře v autě	Světové Vánoce
Soňa ví	Kraj a dívka	Lampář	Tatínku, lehce
Stromy	Krávy, krávy	Meliorační	Topné období
Svátek zvířat	Labutě	Město na řece	Trhovec
Tajná místa	Listopad	Panský kočí	Ulice, ulice
Zajíc na bobku	Mlád'ata	Psí divadlo	Zalévám květiny
Září	Moje milá plaví koně	Psí spřežení	
	Moje teta Sylva	Semiška	
	Mravenčí ukolébavka	Snídaně	
	Na zahrádce	Starý sako	
	Opičí muzika	Šupy dupy dup	
	Ořech v medu	To je hezky	

Ekosystémy	Základní podmínky života na Zemi	Lidské aktivity a problémy životního prostředí	Vztah člověka a prostředí
	Padá kámen ze skály	Vlnitý plech	
	Poprchává	Vodoměrka	
	Požehnaný čas	Vykárka a Tykárka	
	Prší	Vzducholod'	
	Přečkáme déšť	Zipy	
	Sníh, bílé potěšení	Zlatnická	
	Straka	Železničářská	
	Včely		
	Vinná muška		
	Vodojem		
	Vodoléčba		
	Zapadání		
	Žížalí pomník		

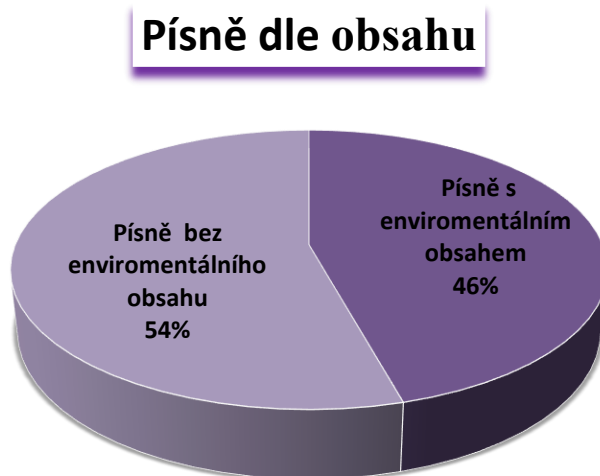
Tabulka č. 2. Písňe bez environmentálního obsahu. Vlastní tvorba.

Písňe bez environmentálního obsahu			
Angličtina	Ani k stáru	At' smolařům je hej	Bára se ráda bojí
Bára píše z Tábora	Barvy	Brýle	Budulínek
Bumblíček	Buřtík a Špejlička	Byl rodič a měl děcko	Copánek
Černobílé filmy	Černý deštník	Dáme klukovi školy	Dělání
Den je slunečný	Dětinové	Dětské oddělení	Děvčátka vpuštěný
Dredy	Duše v peří	Edu vzali k fotografovi	Duše v peří
Edu vzali k fotografovi	Eskamotér	Hají	Harmoniko foukací
Hlupáku najdu tě	Horymír	Hospůdka	Hvězdáři
Jaromil	Jak tak po tom světě jdeme	Jednoduchá písňací	Jestli to nebude láska?
Je statisticky dokázáno	Jevíčko	Jsem vášnivá	Jupí
Každý den	Kdyby se v komnatách	Kdybych byla vlaštovkou	Když byla maminka dívčínou
Když jsem já šel do lidušky	Když jsem tě jablůňko	Když si táta pohvizduje	Když si tě dívko představím
Když sovy loví	Klavírista	Kluci, kluci s klukama	Kmotříček smích
Koloběžka	Komu se stýská	Koutek ztracených dětí	Křížovky

Láska hory přenáší	Lída	Maminčin perník	Maškarní plesy
Mateřinky	Mléčný bar	Mniši jsou tiší	Mobil
Mokré klávesy	Mokré plavky	Myš Lenka	Na Žižkaperku
Náčelník má nátělník	Nám se stalo něco překrásného	Národy mějte se rády	Narovnej se
Narozeninová	Nastává máj	Nedorozumění	Němá panna
Neopouštěj	Ninini	Noc do kapsy	O původu jazzu
O Vánocích, až uslyšíš	Oči a oka	Pan doktor Janoušek	Pánbíčku, stůj při mně
Pasu, pasu písničky	Permanentní skluz	Pizzicato	Plyšová planeta
Počítací	Pod dubem, za dubem	Populační	Pousmání
Přijíždí k nám Večerníček	Příjmení	Recepční	Rovnátko
Rozsypací hodiny	Říkadla	Saská polka	Severní vítr
Skálo, skálo, skálo	Sobolí čepička	Spím, to se má	Statistika
Strašidýlko Emílek	Ta naše hospoda	Těšení	Tchyně
To se jinde nestane	Umím prase zepředu	Úsudkový příklad	V Čudu
Vánoce, ach Vánoce	Věruš	Větre, větríčku	Vítej na světě
Vlasy až na záda	Vlčí máky	Voda, voděnka	Všechno máme schovaný
Vzpomínka na Ježka	Zapomnětlivá	Zavolejte strážce	Zhubla Nina
Zkoušení	Zlatý voči	Ztráty a nálezy	

5.2 Zobecnění analýzy

Graf č. 1. Vyjádření procentuálního poměru analyzovaných písní.

Procentuální podíl písní s environmentálním a bez environmentálního obsahu je vypočten z celkového počtu 234 písní.

Graf č. 2. Vyjádření procentuálního poměru písní z hlediska environmentálních témat RVP. Vlastní tvorba.

Procentuální podíl písní s environmentálním obsahem je vypočten z celkového počtu 107 písní.

6 Projektové vyučování

6.1 Objevení projektového vyučování

Před sto lety byl základ výuky postaven na výkladu učitele a následném zapamatování, kdy žák ani kolikrát nepochopil obsah látky, ale stačilo pouhé zopakování toho, co učitel řekl. Žák pouze seděl a poslouchal, nemohl se aktivně podílet na výuce, veškeré poznatky mu byly pouze předávány a nebylo ověřitelné, jak jim rozumí a dokáže s nimi pracovat. Pod různou formou trestů se nesměl hnout (seděl s rukama za zády, nesměl se pohybovat po třídě, dotazovat se). Na vývojovou psychologii nebyl brán zřetel, takže učivo postrádalo přiměřenost a převážně bylo založené na abstraktních formulacích, které byly vzdálené dětskému chápání. Teprve na počátku 20. století „bylo objeveno dítě!“⁵⁵ Jeho přirozené chování, neposednost, pohyb, objevování, zkoumání, se stává základem nového pojetí výuky, přenáší se do pedagogiky ve směru, který je nazýván jako **reformní hnutí**. Základ spatřujeme ve vlastní práci dítěte, která je specifikována osobní zkušeností a prožitkem. Učení je najednou spojeno s objevováním nových poznatků a hledáním možných řešení: „...ve školách vznikaly pracovní díly, odborné laboratoře, knihovny, pokusná pole, zahrady.“⁵⁶ Vše vyúsťuje ve schopnost aplikace vlastních poznatků, v pochopení fungování světa a sebe samotného.

U žáka více převládá vnitřní motivace k učení. Při řešení problémů se trénuje ve vytrvalosti a překonávání překážek, rozvíjí se jeho myšlení a posiluje mravní stránka, což mu ve finále poskytuje větší pocit uspokojení.⁵⁷

První práci o projektovém vyučování zveřejnil, na počátku 20. století, americký filozof John Dewey. Postupně se metoda rozšiřuje po celém světě. Do českých škol se dostává ve třicátých letech 20. století. Největší zastoupení má hlavně v *měšťanských a obecných školách*. Např. osobní návštěvou hradu nebo zámku se žák seznamuje s historií a tradicí svého regionu, pozorováním přírody na vycházce si vytváří obraz o změnách přírody v jednotlivých ročních obdobích. Učitel zde působí v roli připraváře úkolu a voliče tématu, jeho zvládnutí si žák stanovuje za osobní cíl. Vybírá vlastní způsoby řešení, vhodné pomůcky, otázky a čas, kdy se bude projektem zabývat.

⁵⁵ TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1, s. 10-12.

⁵⁶ Tamtéž, s. 11.

⁵⁷ KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4, s. 299.

Zhruba na padesát let se projektové vyučování dostává do útlumu. Snahou o zlepšení školství v devadesátých letech a vydáním vzdělávacích programů *Obecná škola* a *Národní škola* se situace vylepšuje. „*Projekty se stávají naplní cílů, ale svůj záměr zcela splňují až po uvedení Rámcových vzdělávacích programů a tvorbě Školních vzdělávacích programů,*“ sděluje Dvořáková.⁵⁸

6.2 Didaktická hlediska projektové výuky

6.2.1 Pojem projekt

Obecný popis učebního projektu je charakterizován jako konstruktivistický přístup v pedagogice, zdůrazňující „*aktivní úlohu subjektu v poznávání světa...důležitost jeho interakce s prostředím a společností.*“⁵⁹ Jde o propojení reálných situací a zkušeností s teoretickými poznatky, které žák získává především ve škole. Během průběhu učitel využívá různých forem a metod práce, které vyústí v určitý produkt. Časově se neomezuje na 45 minut, jako běžná vyučující jednotka a pomáhá žákovi v rozvoji klíčových kompetencí.⁶⁰

Podle Kalhouse⁶¹ má projekt jiný charakter než klasická vyučovací hodina. Za vedení učitele řeší žáci: „*...úkol komplexního charakteru (projekt), který buď přímo vychází z praktických potřeb, nebo je alespoň s praxí úzce spojený.*“ Vychází ze života samotného, dovoluje individualizovat výuku a zároveň rozvíjí spolupráci a tvořivost. Je důležité vybrat téma úkolu zajímavé a důležité, aby žáka motivovalo k němu přistupovat zodpovědně a se zájmem.

Pedagogický slovník⁶² uvádí, projektové vyučování jako metodu: „*...v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých témat (projektů) a získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním.*“ Výuka může mít podobu určitého vybraného problému a konečný výstup různou formou (výroba prezentace, pracovního listu, výtvarný či slovesný produkt). Důležitá je volba tématu, která by měla vycházet z potřeb běžného života a týká se reality, v níž se žák

⁵⁸ TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1, s. 13.

⁵⁹ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 131.

⁶⁰ *Projektové učení* [online]. Wikipedie, 2019 [cit. 2020-01-03]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki>

⁶¹ KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4, s. 299.

⁶² PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. aktual. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 226.

pohybuje. Má i svoje oponenty, kteří jsou přesvědčeni, že u žáka dostatečně nerozvíjí vědomosti a dovednosti. Její silnou stránku je ovšem kooperace a velká vnitřní motivace k učení.

Z didaktického hlediska se pro projektovou výuku nedaří vymezit jednoznačný termín. Některými odborníky je označován jako **metoda**. Tomková, Maňák, Kratochvílová ji specifikují jako **komplexní metodu**. Skalková, Kašová popisují jako **organizační formu**, která určitým způsobem zpracovává obsah vyučování, nebo jako určitou variantu **koncentrace** učiva. Pro jiné představuje způsob **vzdělávací strategie**. Stanislav Vrána jej nazývá „*podnikem žáka*“, kdy se žák stává zodpovědným za konečný produkt a vymezuje mu tři základní znaky:⁶³

- vlastní záruka za učení
- osobní hledání možných způsobů řešení
- snaha o dosažení cíle.

Za velmi důležitou je považována i stránka emocionální, prožíváním různých situací, rolí, radosti, strachu, začleňováním dramatické výchovy, her apod., se žák formuje z hlediska mravního i edukačního. Je jisté, že prožitek z úspěšného průběhu projektu ovlivňuje pozitivně sociální vztahy ve třídě i samotný prospěch, uvádí Dvořáková.⁶⁴

6.2.2 Průběh projektu

Tomková, Kašová a Dvořáková⁶⁵ se věnují celkovému popisu metody, včetně konkrétních ukázek ve své publikaci a upozorňují na záměnu s mezipředmětovými vztahy a tematickým vyučováním. Poukazují tak na nejčastější chyby při tvorbě projektu. Z jejich názorů vyplývá, že je velmi obtížné stanovit konkrétní termín, věk žáků nebo ročník pro zahájení projektu. Učitel by měl v rámci celkové diagnostiky třídy uvážit, zda již stupeň samostatnosti, schopnost řešení problémů, úroveň komunikace, vzájemná kooperace a další dovednosti, splňují podmínky pro jeho uplatnění. Učitel je zodpovědný za plánování projektu a průřezová témata v RVP a následně ve školním vzdělávacím plánu mu poskytují dostatečný prostor metodu využívat. Z roviny svojí aprobace a obsahu učiva, volí možná témata. Druhy a množství projektů na škole, vychází z její materiální a odborné stránky. Množství projektů může být pro žáka demotivující, nezvládá plnit a připravovat vícero výstupů.

⁶³ TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1, s. 14.

⁶⁴ Tamtéž, s. 16-18.

⁶⁵ Tamtéž, s. 7-168.

Metoda se potom stává formální záležitostí a neplní tak svůj základní cíl, **aktivizaci žáka**. Přesná formulace cílů je nutná a jejich stanovení musí být jasné a konkrétní. V opačném případě se výuka stává nekonečnou prací nad tématem, kde není vidět výsledek. Při konečném hodnocení se žák snaží o vlastní reflexi nejen z pohledu výstupu, ale i průběhu projektu, jelikož byl jeho součástí. Vyjadřuje osobní pocity, prožitky, popisuje svoji strategii řešení úkolu. Vyjadřují se k sobě i ke spolužákům, negativně i kladně. Zamýšlejí se nad svým přínosem, kooperací v týmu a dalších aktivitách. Učitel si může připravit hodnotící archy, využít formu rozhovoru nebo dotazníku. Zaměřuje se v nich nejen na získané vědomosti, ale i na dovednosti, klíčové kompetence a postoje žáků. Jednotlivé fáze projektu popisují Tomková, aj.⁶⁶ následně v časovém řazení: **motivace, řešení, produkt projektu, reflexe**.

Jana Skýbová⁶⁷ navrhuje podrobnější rozpracování přípravy projektu: **název projektu, autorský tým, cílová skupina, místo a čas realizace, účel projektu, závěrečný výstup (výstupy), předpokládané činnosti, předpokládané cíle, organizace, metody, pomůcky, závěrečné (případně dílčí zhodnocení) projektu**.

6.3 Projektová výuka v hudební výchově na 1. stupni základní školy

Na téma projektového vyučování nalezneme v knihkupectvích, knihovnách a veřejně dostupných zdrojích celou řadu odkazů. Nejvíce bývá metoda spojována s přírodovědnými předměty, případně výtvarnou výchovou. V hudební výchově na prvním stupni se projekt neobjevuje tak často. Je to zřejmě ovlivněné časem a dovednostmi učitelů. Vzhledem k časové dotaci, jedné vyučovací hodiny týdně, je ověření a získávání praktických zkušeností pro učitele nedostačující a zdlouhavé. I přes velkou snahu pedagogických fakult a odborného dohledu, které svým studentům po celou dobu poskytují, nakonec metodické přípravě na hodinu, učitelé prvního stupně, věnují malou pozornost. Důsledkem může být pojetí předmětu jako okrajového a nepodstatného, především z roviny vedení školy. Kromě škol s hudebním zaměřením, kde je časová dotace navýšena. Učitel je spíše tlačěn k výsledkům v odborných předmětech, jako je matematika, jazyk a přírodověda. Využije tedy jednodušší přípravy na výuku, převážně poslech nebo zpěv písní, které vyplňují celou vyučující jednotku. V takovém případě nejsou zastoupeny všechny složky hudební výchovy a žák tak nemá

⁶⁶ TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1, s. 15.

⁶⁷ SKÝBOVÁ, J. *Environmentální výchovné projekty: pro učitelství MŠ a prvního stupně ZŠ*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-807-2903-764, s. 44.

možnost celkového rozvoje hudebnosti. Pro učitele je důležité, aby při plánování hodiny a hudebního projektu, přemýšlel i o dalších hudebně-teoretických disciplínách, které lze ve vyučování rozvíjet. Například hudební formu, rozvoj harmonického, rytmického či tonálního cítění. V projektech nesmí převažovat činnosti, kdy je žákům předložen úkol, který vykonají (např. zazpívat píseň, poslechnout si skladbu atp.), sděluje Buqyíková,⁶⁸ ale musí jim být předložena smysluplná činnost, jejímž výsledkem je konkrétní úkol a při jehož řešení mají možnost využít nabytých hudebně-teoretických znalostí. „*V projektech v rámci hudební výchovy, se jedná o propojování hudebně-teoretických a praktických disciplín buďto v rámci jednoho předmětu (tedy hudební výchovy), nebo v rámci několika předmětů,*“ uvádí ve své práci Buqyíková.⁶⁹ Hudební výchova, spojením s jinými předměty, umožňuje další způsob uplatňování výuky. Hudba v sobě může nést určité téma a kognitivní poznatky, které žák jejím vnímáním a prožíváním odkrývá.⁷⁰

Průběh projektu z pohledu Ev navrhují Váňová, Tichá a Herden⁷¹ v následujícím sledu:

- **Výběr tématu.** Úvodní cvičení, která souvisejí s obsahem tématu.
- **Hlavní část.** Práce s písní a poslechem skladby, praktické řešení hudební situace.
- **Doznění pocitů a dojmů.** „*Tam, kde je výchova stavěna na prožitku, je fáze doznění a reflexe důležitá stejně jako činnost sama,*“ vysvětlují Váňová, Tichá, Herden.⁷²
- **Reflexe a sdílení názorů.** Poskytnutí prostoru pro sdílení názorů, pozitivních i negativních, emocí, myšlenek, zážitků z projektu a nových poznatků, prezentace výstupu.

⁶⁸ DENISA, Buqyíková. *Využití projektové metody v hudební výchově*. Praha, 2006. Diplomová práce. Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce Mgr., Petra Bělohlávková, PhD., s. 21.

⁶⁹ Tamtéž, s. 20.

⁷⁰ Tamtéž, s. 21 - 22.

⁷¹ VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. *Metodika pro předmět hudební výchova se zaměřením na environmentální výchovu*. Praha, 1993, s. 5.

⁷² Tamtéž, s. 6.

7 Projekt

7.1 Principy přípravy projektu

Při vlastní tvorbě projektu vycházíme z teoretických principů, které nám napomáhají metodicky zpracovat obsahovou stránku učiva. Zobecníme je do hlavních okruhů přípravy projektu.

- **Tematické zaměření.** Vycházíme z obsahu průřezového tématu Ev, který je stanoven v RVP pro základní vzdělávání na 1. stupni základní školy a zaměřený na čtyři základní tematické oblasti, uvádíme na str. 10. Jako užšího prostředku, ke splnění dílčích cílů, využijeme analýzu písní seřazených podle environmentálního obsahu zpracované v tabulce č. 1.

- **Metodika vyučování.**

Z pedagogického hlediska: se opíráme o základní strukturu hodiny projektové výuky, podle popisu Dvořákové, Kašové a Tomkové (kapitola viz „Objevení projektového vyučování“) a při užším zpracování hodiny podle Skýbové (v téže kapitole).

Z hudebního hlediska: se řídíme podklady uvedenými v metodických příručkách Sedláka, které shrnujeme v kapitole viz „Hudba jako výchovně vzdělávací proces“ a především podle Váňové, která se úzce a konkrétně zaměřuje na začlenění Ev prvků do hudební výchovy, její základní teoretické principy uvádíme v kapitole viz „Odras Ev v hudební výchově“.

- **Didaktické aspekty.** Projekt vedeme především v duchu didaktického záměru, o kterém hovoří Dvořáková, uvádíme v kapitole viz „Objevení projektového vyučování“. Zároveň se jimi v publikaci *Hudební pedagogika* zabývá Holas a my je představujeme v kapitole viz „Postavení hudební výchovy v RVP“. Nesmíme zapomínat na obecné didaktické principy, které jsou důležité pro tvorbu jakékoliv vyučovací hodiny. Vycházíme ze zásad Komenského⁷³: systematičnosti, uvědomělosti, postupnosti, posloupnosti, názornosti, spojení teorie s praxí, vědeckosti, trvalosti, individualizace, rozvoje osobnosti a zpětné vazby.

7.2 Návrh projektu

Volba tématu vyplývá z RVP, kde je stanovený obsah Ev, který bychom měli na prvním stupni průběžně naplňovat. Průřezové téma se má odrazit v každé vzdělávací oblasti. Je na možnostech učitele zvolit vhodné metody zařazení do výuky. Naším kritériem je věk, schopnosti žáků a podoba

⁷³ *Wikipedie: Didaktické zásady* [online]. 2019 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki>

experimentální výuky. Z tohoto důvodu vybíráme hudbu žákům blízkou a srozumitelnou, jak formou, tak obsahem. Z pohledu udržení pozornosti, motivace žáků a naplnění cílů volíme raději kratší časové bloky.

Název projektu: „*S písničkou blíž přírodě*“.

Autor: Martina Urbanová, třídní učitelka.

Místo realizace: Základní škola Kladská, Praha 2, Vinohrady.

Datum a čas realizace: Únor, březen, 2020.

Cílová skupina: 7 let (1. ročník základní školy), heterogenní skupina (9 dívek, 19 chlapců)

Vzdělávací oblast: kultura a umění, člověk a jeho svět, člověk a svět práce, jazyk a jazyková komunikace.

Průřezové téma: environmentální výchova.

Časová dotace: tři dvouhodinové bloky.

Účel projektu: prostřednictvím tvorby Svěráka/Uhlíře a experimentálního vyučování, začlenit Ev do výuky.

Hlavní cíle projektu:

- Na základě písni Svěráka/Uhlíře pozitivně ovlivnit vztah žáků k přírodě.
- Seznámit žáky s vlivem člověka na přírodní podmínky na Zemi.
- Rozvoj vokálních, instrumentálních, hudebně-pohybových a poslechových dovedností
- Rozvoj estetického vnímání a kladného vztahu ke svému prostředí.

Závěrečný výstup: obrázkový dotazník.

7.3 Předpokládaný průběh

7.3.1 První blok projektu

Název bloku: „*Stromy*“.

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny.

Předměty: hudební výchova, výtvarná výchova, prvouka, český jazyk.

Průřezové téma: environmentální výchova.

Cíl: prohloubení poznatků o významu stromů v přírodě.

Dílčí výstupy v rámci předmětů: hudební výchova - nácvik písně s pohybovým doprovodem, výtvarná výchova - frotáž stromu, Ev - záznamový arch odpovědí.

Užité metody: Brainstorming, dramatizace, rozhovor, frotáž.

Pomůcky: velký arch papíru, voskové pastely, volné papíry.

Úvodní část:

Motivace:

Brainstorming. Položíme žákům otázku. Co si vybavíš při slovu strom? Necháme děti popsat svoje představy, jak vypadá, z čeho se skládá, jak se liší od keře a květin, kde se vyskytuje, jakou má barvu, co nám poskytuje apod. Učitel všechny nápady zaznamenává na velký arch papíru a ponechává k využití do závěrečné fáze.

Dramatizace. Žáci pomocí svého těla představují na slovní zadání části stromu. Větve → zešíroka vzpažit, kmen → stoj spatný, připažit, kořeny → stoj rozkročný, připažit, kořeny → stoj rozkročný, dotknout se rukama špiček nohou, koruna → ve stoji spatném spojit paže tvořící kruh nad hlavou, listy → v upažení třepetat dlaněmi, jehličí → ukazovat bodání prsty, kůra → hladit se po těle, pařez → dřep.

Přípravná část.

Dechové cvičení. Na stromy působí různé počasí, třeba vítr. Postavíme se jako strom s větvemi a podle síly větru kýváme rukama. Správně se nadechneme nosem, ústa jsou zavřená, potom foukáme jako větřík → slabounký vánek, znovu se nadechneme → silnější větřík (foukáme silněji),

další nádech a foukáme nejsilněji (velký vítr). Řekneme si říkanku „*Foukej, foukej větríčku*“, slabě a silně.

Rytmické cvičení. Rytmická ozvěna. V lese se vyskytují zvířata, rostou rostliny a zrají plody. Vysvětlíme žákům, co je to ozvěna. Na ozvěnu si teď zahrajeme, provádíme všichni společně, nebo po řadách (můžeme vyhlásit soutěž o nejvěrohodnější ozvěnu). Tleskáme, nebo hrajeme na rytmičtý nástroj (bubínek, hůlky), žáci opakují (vytleskávají).

Zápis rytmičké ozvěny, 2/4 takt, slovní spojení: sýkorka létá, jeřabina borůvka, šípek červený.

Zápis rytmičké ozvěny.

SÝ - KOR - KA LÉ - TÁ

JE - ŘA - BI - NY BO - RŮV - KY

ŠÍ - - PEK ČER - VE - NÝ

Později můžeme rozdělit jako dvouhlasé rytmičké cvičení.

Zápis rytmičkého vícehlasu.

1. skupina

SÝ - KOR-KA

JE - ŘA - BI - NY

ŠÍ - PEK

1. cvičení

2. cvičení

3. cvičení

2. skupina

1. cvičení

2. cvičení

3. cvičení

Sluchové rozlišování tónu a zvuku. V přírodě můžeme slyšet různé zvuky. Zvuky, které můžeme zazpívat, nebo zahrát se nazývají tóny. Dáváme pokyn. Zavřete oči a až uslyšíte tón, zvedněte ruku. Ťkneme do stolu (zvuk), dupneme (zvuk), zmáčkneme klávesu na pianě (tón), trháme papír (zvuk), pustíme vodu (zvuk), šoupeme ukazovátkem po tabuli (zvuk), pískneme na flétnu (tón), luskneme prsty (zvuk), posuneme židličku po zemi (zvuk), zazpíváme na slabiku *má* (tón).

Vokální cvičení: Rozezpívání. Intonační zkratka z připravené písně. Postupujeme po pŕltónech o 5 tónů směrem nahoru, motiv opakujeme na další slabiky: va, mi, no, la, ja.

Zápis intonační zkratky písně *Stromy*.

Hlavní část:

Nácvik písně. Pojďme se děti do přírody podívat. Předvedeme písničku, která vám řekne něco o stromech.

Předvedení písně. Předvedeme píseň ve vlastní interpretaci s klavírním doprovodem.

STROMY

Hudba: Jaroslav Uhlíř
Text: Zdeněk Svěrák

♩ = 121

Na stej-né ze-mi co my byd-lí tu s ná-mi stro-my,
 ml-čí a hle-dí si své - ho lis-tíč-ka ze-le-né - ho.
 To-po-ly, to-po-ly, to-půl-ky, za-tím jte vy-rost-ly do půl-ky,
 Na stej-né ze-mi co my, byd-lí tu s ná-mi stro-my,
 až bu-de - te ja-ko sví - ce, bu-de nám o pár let ví-ce.
 ml-čí a hle-dí si své - ho lis-tíč-ka ze-le-né - ho.

Stokrát vás deštiček zaleje,
budou z vás vysoké aleje,
kterými jednoho rána,
já budu kráčetí vdaná.

Stojím tu s otázkou nevinnou,
jestli bych nechtěl být dřevinou,
na sobě mít šaty z kůry,
dívat se na všechno shůry.

Doznění písně a následný rozbor písně.

- Z hlediska obsahu: Využijeme formu rozhovoru a povídáme si se žáky. O čem je píseň? Co si u písně představovali? Co významově znamená slovo alej, být dřevinou? Co je dřevina a bylina? Stanovíme hlavní myšlenku písně. Co je vyjádřeno veršem: „*Na sobě mít šaty z kůry, dívat se na všechno shůry.*“

- Z hlediska struktury: Pomocí návodných otázek se ptáme na tempo písně (pomalé, rychlé), melodii (radostná, smutná, dojemná, klidná), dynamiku (tichá, silná).

Nácvik písně imitací. Nacvičujeme po frázích. Najednou text a melodii, rytmus můžeme upravit do pomalejšího tempa. Nakonec jednou celou zopakujeme.

Poslech písně. Úkol k poslechu: Až uslyšíš spojení dvou melodií v písničce, zvedni ruku.

Vícehlas. Rozdělení na 2 skupiny, žáci (zpívají 1-16 takt) a učitelka (zpívá 17-32 takt), a cappella.

Hudebně pohybový doprovod: Gestikulací a pohybem vyjadřujeme obsah písně.

Výtvarná výchova: Přejdeme ven do okolí školy. Vyhledáme stromy a necháme žáky nakreslit frotáž kmene, kůry, případně listů. Provedeme výstavku výtvorů a prohlídku prací. Necháme žáky sesbírat drobné kamínky, které budou potřebovat v další části projektu.

Propracování písně. Zopakování písně s hudebně pohybovým doprovodem, doučení po výrazové stránce.

Závěrečná část:

Doznění pocitů a dojmů. Zhodnocení průběhu bloku. Využijeme záznamový arch z Brainstormingu a jinou barvou zaznamenáváme nové poznatky, které se žáci o stromech dozvěděli. Dojdeme tak k barevnému odlišení nově získaných poznatků. Vystavíme ve třídě.

7.3.2 Druhý blok projektu

Název bloku: „*Na vzduchu a ve vodě*“.

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny.

Předměty: hudební výchova, pracovní činnosti, prvouka, český jazyk.

Průřezové téma: environmentální výchova.

Cíl: uvědomění si ovlivnění životních podmínek, znečišťování prostředí, možnost a význam recyklace.

Dílčí výstupy v rámci předmětů: hudební výchova - nácvik písně s hudebně pohybovým doprovodem, pracovní činnosti - hudební nástroj z recyklovaného odpadu, prvouka - obrázek ze skupinové práce, český jazyk - rozvoj komunikace ve skupině.

Užité metody: rozhovor, skupinová práce.

Pomůcky: papíry, pastelky, prázdné obaly od Actimelu, kamínky z minulé vycházky, gumičky, kousky látky.

Úvodní část:

Motivace.

Rozhovor. V kruhu na zemi položíme doprostřed průhledný džbán (lahev) s pitnou vodou. Dětem nalijeme do kelímku trochu vody a pokládáme otázky. Co je ve džbánu? Jaká je voda? Můžeme využít návodné otázky na odpovědi (průhledná, teče, mokrá, nevoní, bez chuti, nemá barvu, pije se. Je voda důležitá? Co by se stalo, kdybychom pili špinavou vodu? Takže jí přijíme. Na zdraví!

Práce ve skupině. Rozdělíme žáky na skupiny po čtyřech a zadáme úkol. Namalujte na velkou čtvrtku. K čemu všemu se voda potřebuje? Skupinky prezentují svoje práce před ostatními.

Přípravná část.

Rytmické cvičení. Deklamace říkadla a spojení říkanky s pohybem.

Voda, voda, vodička, (plácání v rytmu do kolen)

ryba, rybka, rybička (plácání v rytmu do ramen)

žába, žabka, žabička (tleskání do rytmu)

udělala žbluňk. (výskok a dřep)

Dechové cvičení. Rozdáme dětem brčka, využijeme kelímky s vodou (případně doplníme), přes brčko dýcháme vzduch do vody, vytváříme bubliny. Zavřeme ústa, nosem se hluboko nadechneme a na 4 doby vydechujeme. Opakujeme.

Artikulační cvičení. U vody můžeme slyšet různé zvuky. Pojdme si je říci. Necháme opakovat po učiteli. Člun jede po jezeře vr, vr, vr. Pták letí nad hladinou fr, fr, fr. Kačena plave ga, ga, ga. Děti se potápějí glo, glo, glo. Jazykolam osuš si šosy. Vysvětlíme slovo šosy.

Sluchové cvičení. Ve vzduchu, nad hladinou létají ptáci různě vysoko. Budeme určovat jejich výšku. Zahrajeme na klavír tóny rozličné výšky, žáci pohybem ruky ukazují vysoko nebo nízko (můžeme zapisovat pomocí čárek na tabuli). Vzdálenost tónů postupně zmenšujeme.

Vokální cvičení. Ve vzduchu létá i motýlek, představíme si, že tón je také motýlek, který chce měkce dosednout. Zahrajeme tón a žák opakuje na vokál *má*. Žákův motýlek (v podobě vokálu), lehce přistane na tónu.

Hlavní část:

Práce s poslechovou skladbou. Někteří živočichové mohou žít jen vodě, jiní pouze na suchu. Páni Svěrák a Uhlíř o tom složili písničku, kterou si k závěrečné akademii vybrali naši spolužáci ze třídy 3. B (a pod mým vedením nacvičili). Pojd'me se na jejich vystoupení podívat.

<http://www.kladka.cz/s/zaverecna-akademie-hybernia-27-cervna-2017/2658>

Doznění písně a následný rozbor.

- Z hlediska obsahu. Jak se žákům ukázka líbila? O čem byla? Nalezení hlavní myšlenky.
- Z hlediska struktury. Jak na žáky píseň působí? Ptáme se žáků na tempo (rychle, pomalu), melodii (smutná, radostná). Pustíme začátek písně. Který hudební nástroj nám uvádí píseň? (Můžeme ukázat obrázek, něco o něm říci, případně pustit sólovou ukázkou.)

Výroba netradičních hudebních nástrojů. Každý žák si vyrobí svůj hudební nástroj. Využijeme plastový materiál. Nasypeme kamínky do lahvičky od Actimelu, uzavřeme kouskem látky a gumičkou. Podoba chřestítka na bázi rumba koule.

Rytmický doprovod písně. Vezmeme netradiční hudební nástroj a doprovodíme poslechovou skladbu. Vždy na první dobu společně zahrajeme na chřestítka. Nutné je udržet tempo a pravidelný rytmus.

Nácvik písně imitací. Předvedeme píseň za vlastního doprovodu. Nacvičujeme po frázích. Upozorníme žáky na opakování tónu. Pomůžeme si při nácviku ukazováním ruky k udržení stejné výšky tónu.

Hudebně pohybový doprovod písně. Využíváme jednoduché, opakující se pohybové prvky, úkrok s přísunem, otáčení o 360°, dřep, kruhy pažemi zevnitř, tleskání, gestikulaci textu. Možné pohybové prvky jsou zaznamenané v notovém zápise pod textem písně.

NA VZDUCHU

Hudba: Jaroslav Uhlíř
Text: Zdeněk Svěrák

Moderato

C G Am G C C

7 C G C F

Když ra-do-sti ne-ní dos-ti ra-du-ju se z ma-lič-kos-tí.
úrok vpravo, přísun (2x) úrok vlevo, přísun (2x)

13 C Am G G

Před-sta-vím si tře-ba, kdy-by li-di ži-li ja-ko ry-by. To je

otočka o 360 (vpravo) dřep dřep tleskání do rytmu

19 C Em F C Em F

do-bře ná-ho-dou, že ne-ži-jem pod vo-dou. Na vzdu-chu, na vzdu-chu, mů-žem

úrok vpravo, přísun (2x) úrok vlevo, přísun (2x) 2x výskok s kruhy oběma rukama - zevnitř

25 G C G C Em F C

zpí-vat ej-chu-chu. Zpí-va-ti si pod vo-dou nej-de a-ni ná-ho-dou, z hlu-bi-

otočka o 360 (vpravo) 2x úrok vpravo, přísun 2x úrok vlevo, přísun

31

ny z hlu - bi - ny vy - šly by jen bub - li -

dřep a jednou rukou si držíme nos (2x) velký kruh oběma pažemi zevnitř (2x)

34

ny To je - ny

Jen si představ milá babi,
že jsme dejme tomu krabi.
Nebyla bys mou babičkou,
byla bys mořskou krabičkou.

Buďme rádi Bohouši,
že žijeme na souši.
Na zemi, na zemi,
ušmudlané sazemi.
Vžij se rybě do kůže,
třeba ti to pomůže,
i když jsi na suchu,
hlavně, že jsi na vzduchu.

Závěrečná část:

Rozhovor. Klademe žákům otázky typu. Jak je možné ovlivnit životní podmínky na Zemi? Můžeme my sami něco pro to udělat? Můžeme využít odpady k něčemu dalšímu, než jsme to udělali my při výrobě nástroje? Jak se tomu říká? Je dobré třídit odpady? Kdo doma třídí? Jak na vás hodina

působila? Píseň a aktivity? Co nového jste se dozvěděli? Prostor pro zhodnocení a vyjádření dojmů a pocitů.

Vystavíme obrázky ze skupinové práce a vyrobené nástroje. Píseň můžeme ještě závěrem zopakovat a nechat vše doznít.

7.3.3 Třetí blok projektu

Název bloku: „*Země jako domov*“.

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny.

Předměty: hudební výchova, výtvarná výchova, prvouka, český jazyk.

Průřezové téma: environmentální výchova.

Cíl: vytváření kladného vztahu ke svému prostředí, pochopení důležitosti ochrany životního prostředí pro udržitelnost života na Zemi.

Dílní výstupy v rámci předmětů: hudební výchova - nácvik písně, určování hudebních nástrojů, instrumentální doprovod písně, pohybová improvizace písně, výtvarná výchova – malba, expresivní vyjádření pocitů, prvouka – rozvoj poznatků o Zemi a vztahu k životnímu prostředí, český jazyk - rozvoj komunikace.

Užité metody: rozhovor, skupinová práce, zážitková pedagogika.

Pomůcky: čtvrtky A3 nebo balicí papír, akvarelové barvy, štětce, Orffův instrumentář hudebních nástrojů, šátky nebo stuhy, audio záznam písně *Chválím tě, Země má*.

Úvodní část:

Motivace.

Hra. Uvedeme otázky k zamyšlení. Co potřebujeme k životu? (vodu, vzduch, potraviny) Kde to bereme? (poskytuje nám to příroda) Za kvalitu odpovídají lidé. Ovlivňujeme vše svým chováním. Jakým způsobem? Pokácet strom trvá chvíli, ovšem, než za něj vyrostе náhradní, je to otázkou mnoha let. Každý strom je domovem mnoha živočichů. Pro zprostředkování představy, jak zvířata ztrácejí svoje přirozené prostředí, si zahrajeme hru. **Vysvětlení pravidel:** V kruhu bude tolik židliček, kolik je dětí – každý má svůj pelíšek či hnízdo. Pustíme hudbu se zvuky zvířat, můžeme využít Charlese Camilla Saint-Saënsa a jeho suitu *Karneval zvířat*, učitel doprovází hudbu Orffovy

nástroji. Zvířátka se vydávají za potravou. Postupně při vypnutí hudby odebíráme židličky. Zvířátka, která přišla o domov, se musejí vejít na stále menší počet židliček – kamarád je může vzít na klín. Kdybychom pokáceli všechny stromy, jak by to asi se zvířátky dopadlo? Zároveň při přerušení hudby pojmenujeme hudební nástroje a názorně ukazujeme jejich správné držení. Ponecháme prostor na doznění hry, žáci mohou sdílet pocity v roli zvířete.

Přípravná část:

Dechové, artikulační a rytmicko-pohybové cvičení. Využijeme říkanku:

Strom

Nejdřív malé semínko, (*sedíme na bobku*)

povyrostlo malinko. (*pomalů se zvedáme*)

Rostlo, rostlo, čím dál více, (*vytahujeme se ve vzpažení co nejvýše*)

až z něj byla borovice. (*předvádíme strom borovice*)

Uvolníme bez zvuku mluvidla, kmitáme jazýčkem, předvádíme různé obličejové grimasy. Pokusíme se opakovat říkanku pouze na jedno až dvě nadechnutí. Text deklamujeme. Zvolený verš nebo dva opakujeme sborem s libovolnými pohyby. Ponecháme přitom možnost okamžitého nápadu vyjádření svých pocitů, měníme podle nich sílu hlasu, intonaci, barvu. Můžeme také vyjadřovat emoce: smutek, radost, obavu, pýchu, hrdost, plachost, něžnost, vzteklost apod.

Hlavní část:

Práce s písní. Spojení poslechu a výtvarné výchovy. Poslech písně v originálním provedení autorů. Zajistíme kvalitní audio nahrávku předem, abychom umocnili prožitek a žáci mohli nerušeně naslouchat. Na velký formát čtvrtky nebo balicí papír, akvarelovou malbou, zachycují subjektivní pocity. Pokusíme se vysvětlit, že malba nemá představovat nic konkrétního, spíše vyjadřovat prožitek z hudby, jako kdyby štětec na hudbu tančil.

Notový zápis písně s instrumentálním doprovodem, autorů Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře.

CHVÁLÍM TĚ, ZEMĚ MÁ

Majestátně

The score is in 3/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of three systems of music. Each system includes a vocal line with lyrics and an instrumental accompaniment for snare drum (Bubínek), wood block (Dřívka), and triangle (Triangl). Chord diagrams for F, Bb, and C are provided above the vocal line.

System 1: Chvá - lím tě, Ze-mě má _____ tvůj žár i mráz. _____

System 2: 8 Tvá trá - va ze-le ná _____ dál vá - bí nás. _____

System 3: 16 Máš zá - voj z ob-la ků _____ bí - lých jak sníh,

24

F B \flat F C F

hvěz-do má, bár - ko zá-zra ků na ne - be - sích.

32

F B \flat F B \flat

At' před mou pla-ne - tou hvězd-ný prach za-me-

40

C F B \flat F

tou. Dej vlá - hu rost-li nám, dej ptá - kům

48

pít. Pro - sím, svou pří - zeň dej i nám,

53

— dej mír a klid.

Dej vláhu rostlinám,	Chválím tě, Země má,
dej ptákům pít,	tvůj žár i mráz,
svou přízeň dej i nám,	tvá tráva zelená
dej mír a klid.	dál vábí nás.

Doznění písně a následný rozbor písně.

- Z hlediska struktury. Sdílení výtvarných prací včetně popisu prožitku. Necháme žáky se vyjádřit o své práci. Co jim kresba připomíná? Jakým způsobem se hudba projevila v celkové kompozici a barevnosti malby? Každá práce je originálním dílem, jelikož odráží momentální rozpoložení autora. Napomáháme žákům přiblížit tvůrčí činnost umělce (skladatele, malíře, sochaře). Výkresy vystavíme ve třídě.
- Z hlediska obsahu. Stanovení hlavní myšlenky písně. O čem píseň vypovídá? Významové pochopení veršů a jejich rozbor.

Rytmicko-pohybová práce s písní. Vyjádření první (těžké) doby pohybem. Cvičení opakujeme po celou dobu poslechu písně. Po kolika dobách se opakuje plesnutí do stehů? Vyvození tříčtvrtového taktu.

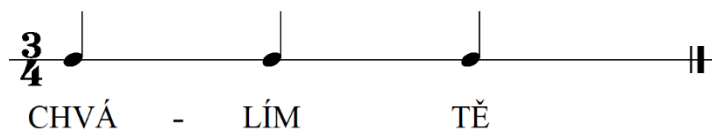
Notový zápis zkratky písně *Chválím tě, Země má.*

plesnutí tlesk tlesk
do stehů

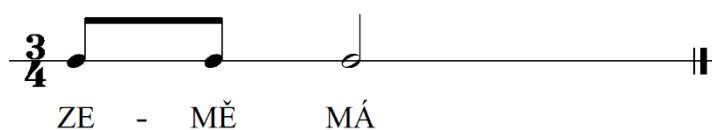
Vícehlasý instrumentální doprovod písně. V úvodu využijeme rytmickou zkratku doprovodu písně. Žáky rozdělíme do čtyř skupin, každé přidělíme jeden rytmus. Kompletujeme dohromady v podobě rytmického orchestru tleskáním. Skupiny různě obměňujeme.

Notový zápis zkratky vícehlasého doprovodu písně *Chválím tě, Země má.*

1. skupina

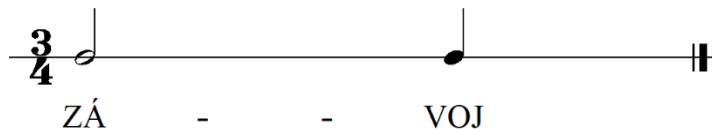
2. skupina

3. skupina

4. skupina

Po cvičení rozdáme hudební nástroje podle notového zápisu písně. Zpíváme za doprovodu nástrojů. Hudební nástroje můžeme obměnit, dodržujeme zapsaný rytmus: bubínek → tamburína, dřívka → dřevěný blok, triangel → činely.

Tvořivá činnost žáků, pohybová improvizace. Rozdáme stuhy nebo šátky. Necháme žáky pohybově improvizovat na záznam písně, využíváme pomůcku k zachycení hudby, pozorujeme jejich projev, úroveň pohybové gramotnosti. Necháme doznít prožitek z pohybu a sdílíme pocity. Můžeme klást návodné otázky. Jak moc vnímali hudbu? K jakému stylu pohybu je hudba sváděla? (pomalu, ladně, jemně, opatrně, lehce, zdlouhavě, protáhle, široce) Pomáhala jim stuha vyjádřit se? Jaký hudební obor se pohybem vyjadřuje? (balet) Co o něm víme?

7.3.4 Závěrečný výstup

Dotazník pro žáka. Smyslem dotazníku je zpětná vazba pro učitele. Zjistíme naplnění dílčích cílů projektu, zaměřených především na Ev. Množství otázek volíme s ohledem na věk respondenta (6 - 7 let) a rozvoj čtenářské gramotnosti. Škálu odpovědí využíváme v užším spektru a podchycujeme obrázkem, který je žákům srozumitelný a usnadňuje vyjádření odpovědi. Dotazník má 8 otázek, kdy prvních sedm je uzavřených, poslední osmá otázka je otevřená. Před podáním dotazníku žákům sdělíme: „*Milí žáci, prosím vás o vyplnění následujícího dotazníku, jestliže vám bude dělat obtíže pochopení nebo přečtení otázky, obrať se na paní učitelku, ráda vám pomůže. Po přečtení otázky, vybarvi jednoho ze tří smajlíků.*“ První otázku vyplňujeme společně se žáky, dojde tak k porozumění systému dotazníku a zodpovíme případné otázky žáků.

Tabulka č. 3. Dotazník pro žáky. Vlastní tvorba.

1.	Trávíš rád volný čas v přírodě?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹
2.	Líbí se ti prostředí v okolí domova?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹
3.	Považuješ za důležité přispívat k čistému životnímu prostředí?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹
4.	Využíváš často odpadkový koš k vyhazování papírků?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹
5.	Chtěl by ses přidat k recyklování odpadů?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹
6.	Myslíš, že je potřeba šetřit vodou?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹
7.	Mohl bys vylepšit svoje chování k přírodě?	ANO ☺	TROCHU ☹	NE ☹

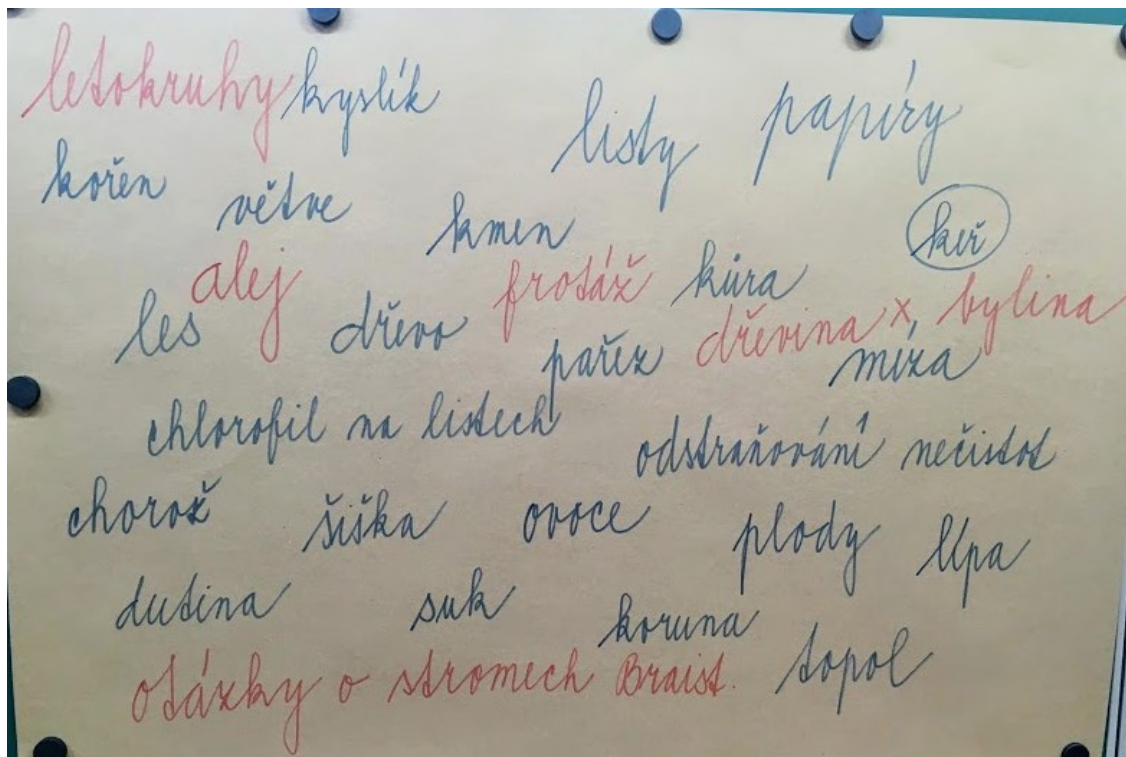
8. Napiš písničku, ve které jsme zpívali o vztahu k přírodě.

7.4 Vlastní průběh a reflexe projektu

7.4.1 Průběh prvního bloku

V motivaci byla využita metoda Braistormingu, která má jasně stanovená pravidla. V průběhu docházelo ke skupinové aktivizaci a vybavení si všeho, co o daném pojmu víme. Zásadou bylo nekomentování a nezesměšňování vyřčených pojmů žáky ani vyučující. Našla se řada slov, která v nás evokoval **strom**. Působila jsem v roli zapisovatele a veškeré nápady žáků, zaznamenala na velký arch papíru, aby se slova neopakovala. Žáci se vyjadřovali slovy: „*Koruna, větve, plody, listy, pařez, plody*.“ Zpočátku využívali pouhý popis stromu, teprve potom přešli k faktorům, které popisují význam stromu, jako: „*Dřevo, kyslík, papír*.“

Obrázek č. 1. Brainstorming – zápis slov.

Přehledem žáci došli k vyvození, **čím** je pro život člověka strom důležitý a **co** nám poskytuje. Dramatizaci podle okamžitého nápadu prováděli poprvé. Ponořili se do ní velmi aktivně a bez ostychu. Vzájemně okukovali ztvárnění nápadů svými spolužáky a reagovali velmi rychle na zadané úkoly, řečí těla vyjadřovali momentální představu. „Já jsem větev, já koruna, já listí,“ ozývalo se z davu. Postupně nenásilnou formou přešli do dechového cvičení v podobě říkanky. Aktivita se musela vícekrát opakovat, došlo k nepochopení, že u říkanky se nesmíme nadechnout, ale dojít pouze do konečného vypuštění vzduchu. Vzhledem k velkému množství žáků, bylo obtížné kontrolovat vydechování. Příště bych mohla žáky rozdělit na menší skupiny, aby cvičení proběhlo efektivněji. Následná rytmická hra na ozvěnu byla pochopená velmi rychle. Provedení některých motivů ale bylo nepřesné a bylo zapotřebí je více procvičit. Z mého pohledu se jednalo o část náročnější, jelikož vyžadovala více zkušeností a získaných dovedností při jejím řízení, aby byl rytmus pravidelný a přesný. Především v rytmickém vícehlasu, kdy jsem průběžně přecházela (ve vytleskávání) od jedné skupiny ke druhé. Vytleskávání taktů se slovy **šípek** a **borůvka** bylo pro žáky náročnější a bylo třeba neustále upozorňovat na dodržování tempa. Dupáním jsem sice tempo jasně udávala, ale nebylo dostatečně slyšet a docházelo tak ke zrychlování. Pro zlepšení bych tedy mohla opět třídu zmenšit na skupiny, nebo využít metronom (na interaktivní tabuli), aby

udávané tempo bylo hlasitější. Sluchové rozlišování tónů a zvuků proběhlo bez problémů. Chyby pramenily víceméně z nepozornosti žáků. Před vokálním cvičením proběhla průprava správného sezení, uvolnění mluvidel, v podobě žvýkání a uvolnění napětí v horní části trupu, především v oblasti ramen a krku. Intonační zkratku zpívali žáci bez závažných obtíží a lehce si ji zapamatovali. Občasné nepřesnosti byly slyšet v nasazení tónu, vyžadovalo větší soustředění v přenesení slyšeného tónu do vokálu, což pro některé žáky bylo těžké.

Hlavní část souvisela s nácvikem písně intonací. Po krátkém vstupu, připomenutí si, že představujeme přírodu, jsem předvedla píseň *Stromy* s vlastním klavírním doprovodem. Vzhledem k rozlehlosti třídy se mi podařilo jej umístit tak, abych při hře mohla, co nejvíce, žáky pozorovat a ovlivňovat nástupy a zpěv (kývnutím hlavy, mimikou, příkladným otevíráním úst a výslovností). Píseň jsem učila po částech, zazpívala vždy po frázích (společně se slovy) a žáci po mne opakovali. Píseň postupně narůstala. Věnovala jsem se především 1 až 16 taktu, který jsem později chtěla využít pro ztvárnění pohybu. Se žáky jsem si povídala o pocitech z písně, jak na ně melodie působila, kladla jsem převážně návodné otázky, protože vyjadřovací schopnosti v tomto věku nejsou na tak vyspělé úrovni, aby žáci dokázali (v abstraktní rovině) mluvit zcela samostatně. O hudbě se aktivně vyjadřovali, využívali přirovnání k něčemu, co už zažili: „*Bylo to velmi hezké. Klidné, jako když pluje obláček po obloze. Houpe se lehce lístek ve větru. Dojemné. Něžné. Příjemné. Vřelé.*“ Popisovali její rychlost (pomalejší), jaké nástroje slyšeli a co zvláštního jim připadalo, co se jim líbilo: „*Melodie se lehce nesla, houpala, líbezně zněla.*“ Z hlediska významu textu jsme si objasnili termín alej (věděli pouze dva) a některé výrazy (shůry). Vymezili jsme hlavní myšlenku písně formou rozhovoru. Ptala jsem se žáků: „*O čem se v písni zpívá?(o stromech) Co nám ta píseň říká? (že jsou tady i rostliny, stromy, nejenom lidé) **Važme si stromů, jsou naši součástí a chovejme se k nim jako k lidem.***“ Úkol z poslechu, zaznamenání dvou melodií, zvládli všichni včasným zareagováním a zvednutím ruky. U vícehlasu jsem přecenila jejich schopnosti. Nedokázali samostatně udržet melodii a sklouzávali do jiné tóniny, nebo úplně vynechávali intonaci a přestali zpívat. Rozhodla jsem se podpořit jejich část zvukovou ukázkou, do které jsem sama zpívala jiný hlas. Pro některé bylo náročné udržet svůj part. S radostí a chutí předváděli pohybový doprovod písně. Gestikulace v 1. až 16. taktu šla v souladu s textem a byla pro žáky přiměřená, spojil se tím zpěv a pohyb. Téma se v písni vícekrát opakuje, což stačilo k zapamatování pohybového doprovodu. Po nácviku jsme přešli ven před školu. V blízkosti jsme vyhledali stromy, říkali jsme si a ukazovali, co je strom, co je keř, který strom je mladý, jak se to pozná (letokruhy

na kmeni), části stromu, povrch a strukturu stromu. Technikou frotáže měli za úkol najít odlišné povrchy a zachytit je na svém papíře. Práci chtěli vícekrát opakovat, líbil se jim výsledek frotáže, která vznikala postupným odhalováním struktury stromu. Přesunem do třídy a v kruhu na koberci jsme si obrázky ukazovali a vzájemně představovali výtvary, kdo co zachytil. Z rukou vytvořili foťák a hledali zajímavé detaily v obrázku, které imaginárně fotili.

V závěrečné části jsme se vrátili k Braistormingu z úvodu hodiny, jinou barvou jsme shrnuli a zaznamenali do záznamového archu nové poznatky, které jsme se o stromech dozvěděli (letokruhy, alej, struktura, kůra, pupeny). Ještě naposledy zopakovali celou píseň i s pohybem a přešli ke konečnému vyjádření dojmů a pocitů formou rozhovoru. Dojmy žáků byli velmi individuální, každému se líbila jiná aktivita: *„Já jsem rád soutěžil v nadechování. Mne se líbilo to tleskání ve skupinkách. Mne se líbilo, jak jsme předváděli písničku. Já jsem rád venku kreslil. Jak jsme si fotili výkresy. Jak jsme si zapisovali, co kdo řekl. Jak jsme si vyprávěli o stromech. Předváděli je. Jak se máme o ně starat a že nám pomáhají.“* Přestože je pohyb pro tak malé žáky přirozený a dalo se předpokládat, že bude nejvíce oceněný pobyt v parku, pozitivně ohodnotili také hudební činnosti, především rytmického zaměření a hudebně pohybovou činnost.

7.4.2 Průběh druhého bloku

V úvodu dostal každý žák kelímek. Motivační část jsme zaměřili na vyvozování vlastností vody. Ze džbánu byla žákům rozlita voda do kelímku, zamýšleli se nad její strukturou, významem pro člověka, určitými fyzikálními vlastnostmi. Komentovali a vyjadřovali svoje názory: *„Je bílá. Je přes ní vidět. Hýbe se. Nevoní. Nemá žádnou barvu. Když se s ní poleju, budu mokrý. Pije se. Nemůžeme bez ní být.“* Došlo k vyvození, že je nepostradatelná pro náš život na Zemi a měli bychom se postarat o její čistotu a množství. Její výskyt a význam pro člověka jsme oslavili jejím přípitkem z kelímku. Pro upevnění řečených poznatků plnili úkol ve skupinách. Úkolem bylo namalovat všechno, čím je voda pro nás přínosná. Vlastní prezentace práce proběhla před celou třídou. Skupinky popisovali, co nakreslili a co obrázek představuje: *„Tohle je zahrádka, kde roste květina, kterou musíme vodou zalévat. Tady je řeka a v ní plavou ryby, které vodu pijí. Na obloze je mrak, ze kterého prší a zalévá strom.“* Činnost vedla k rozvoji kompetencí k učení, spolupráce, komunikace, řešení problému. Práce jsme vyvěsili na tabuli k celkovému přehledu o potřebě vody v různých odvětvích a sférách života.

Přípravnou část jsme zahájili rytmicko-pohybovou říkankou. Říkadlo jsem se žáky nacvičovala po verších, společně s pohybem, lépe si tak text zapamatovali. Několikrát jsme říkadlo opakovali, v úvodu s mojí dopomocí, postupně samostatně a v menších skupinách. Dechové cvičení s využitím brčka a dýchání vzduchu do kelímku s vodou se setkala s velkým nadšením žáků. Líbil se jim i zvuk, který při cvičení voda v kelímku vydávala a velikost bublin, které se vdechováním vytvářely. Dýchání jsme opakovali po skupinkách a kontrolovali nadechování nosem a vydechování do brčka, soutěžili jsme i o nejdelší výdech ve skupince. Kontrovala jsem nadechování do bránice a nezvedání ramen při nádechu. Trénovali jsme tak šetření s dechem, které se dá uplatnit u vokálních činností. Artikulační cvičení žáci prováděli po mém názorném předvedení. Upozornila jsem žáky na dostatečné otevírání úst, pohyb jazyka, uvolnění mluvidel. Ukázali jsme si chyby, které z nesprávné výslovnosti vyplývají, především při interpretaci písně a zdůvodnili si význam těchto cvičení. Sluchový úkol v rozlišování vzdálenosti dvou tónů jsme se žáky zaznamenávali na tabuli. Cvičení jsme prováděli poprvé. Pochopení úkolu všemi žáky nebylo jednotné. Výkladu zadání jsem musela věnovat více času. Postupně jsem vzdálenost tónů zmenšovala, ale někteří žáci nebyli schopni sluchově rozdíl rozlišit a chybovali. Bylo zjevné, že pro zlepšení sluchového rozlišování, bude nezbytné cvičení aplikovat i v dalších běžných hodinách hudební výchovy. Vokální hru na motýlka, který přilétá na květinu, prováděli aktivně a velmi se snažili udržet měkké nasazení tónu. Moje pochvala je motivovala k většímu soustředění a správnému plnění úkolu. Přípravná fáze trvala delší dobu, než jsem původně měla v plánu a viděla jsem na žácích již nervozitu a potřebu protažení se a pohybu. Přešli jsme na hlavní část bloku, která byla zaměřená na hudebně-pohybovou. Žáci zhlédli vystoupení mojí bývalé třídy na závěrečné akademii a seznámili se i s písní, která byla pro tuto část stěžejní.

V hlavní části jsme se v úvodu věnovali rozboru písně. Nejprve po stránce obsahové. Diskutovali jsme nad hlavní myšlenkou písně. Vyjadřovali se slovy: „*Je to o rybách, že potřebují vodu. Je dobře, když žijeme na suchu a na vzduchu. Každý má svoje prostředí.*“ Žáci správně došli k názoru, **že každý živočišný druh má svoje podmínky pro život.** Vyjadřovali se: „*My nemůžeme žít ve vodě, utopili bychom se. Člověk potřebuje vzduch, ryba vodu.*“ Je potřeba udržovat tyto podmínky pro živočichy bez narušení, aby nedocházelo k porušování rovnováhy druhů, nebo dokonce jejich vymření. Po stránce formy se žáci vyjadřovali o pocitech z písně. Říkali o hudbě: „*Byla rychlá. Veselá. Radostná. Zábavná. Svižná. Legrační. Hezká melodie. Hbitá. Působila legračně. Líbila se mi. Důrazná.*“ Následně jsem zadala úkol z poslechu písně. Zkusili určit hudební nástroj, který

zazní v předehře. Několik žáků správně určilo trumpetu. Ukázala jsem obrázek hudebního nástroje a povídali jsme si, do jaké skupiny nástrojů patří. Pantomimou vyjadřovali, jakým způsobem se na ni hraje. Povídali jsme si o barvě hudby, můžeme být „sametová, zářivá, jako vítr,“ k takovému vyjádření lze používat hudební nástroje. Už ty, které jsou známé, nebo si můžeme vyrobit vlastní, z různých materiálů. Třeba z takových, které už jsme někdy použili. Využili jsme plastových obalů od Actimelu a zhotovili si chřestítka. Naplnili jsme do něj kamínky, které jsme v minulé části bloku nasbírali venku a uzavřeli je uvnitř lahvičky kouskem igelitu s gumičkou. Původně zamýšlené odštířky látky jsem nahradila kouskem igelitového sáčku. Chtěla jsem využít věci, které mohou mít žáci běžně doma k upotřebení. Nový hudební nástroj jsme uplatnili při doprovodu hudební ukázky písně. Původně jsem chtěla určit jednotný rytmus, ale rozhodla jsem se podpořit tvořivou činnost žáků a doprovod ponechala na jejich vlastní improvizaci. V hudebním projevu žáků byla vidět radost a uspokojení, pro většinu to byl nový prožitek. Třídou jsem rozdělila na dvě skupiny, jedna tvořila rytmický doprovodný orchestr a druhá obecenstvo. Každá skupina představila svoji improvizaci doprovodu k písni. Rytmus a tempo se řada žáků snažila dodržovat pravidelně a správně tak dotvářeli výraz písně. Přešli jsme k nácvičce písně imitací. Předvedla jsem vlastní reprodukci s doprovodem klavíru. Učila píseň po frázích, v pomalejším tempu, žáci opakovali po částech. Píseň tak postupně narůstala. Pro udržení opakovaného tónu jsem využívala ukazování ruky ve stejné rovině, někteří žáci vizuální podporu využili. Veškeré předchozí aktivity nám zabraly více času, než jsem měla původně v plánu, ale nechtěla jsem blok ukončit, až po této aktivitě. Poskytla jsem žákům pauzu, ve které se mohli nasvačit a pokračovat dále v hudebně pohybové činnosti.

Následně jsme pokračovali v pohybovém doprovodu písně. Využila jsem co nejjednodušších pohybových prvků, protože žáci (první třída) s hudebně pohybovým doprovodem teprve začínají a spojit stránku pěveckou a pohybovou je pro mnohé velmi náročné. Bylo zapotřebí zohlednit psychomotorický vývoj žáků, aby nedošlo ke znechucení, nebo obavám z neúspěchu. Pohybový doprovod jsme nacvičovali po částech, zpočátku s vlastním zpěvem bez doprovodu. Mohla jsem tak žákům napomáhat v předvedení jednotlivých prvků a upozorňovat na změny v pohybu.

Závěrečná část se nesla v duchu rozhovoru. K uvolnění atmosféry jsme využili organizační formu kruhu na koberci. Rozebírali jsme otázku recyklování materiálů. Jakými různými způsoby můžeme osobně přispívat a jaký to má význam? Ptala jsem se: „*Víte, jak se říká tomu, kdy využijeme už upotřebenou věc i na něco jiného? Myslíte si, že je to správné? Můžeme tím něčemu pomoci? Proč*

to vůbec děláme?“ Někteří žáci popisovali, že doma mají více odpadkových košů, na papír, plast, sklo, směsný odpad. Pod pojmem recyklace si představovali vyrobení něčeho nového, využití stávajícího materiálu pro nový výrobek. Uváděli různé příklady, že ze starého papíru se vyrobí kartonová krabice, z rozbitých skleniček nové lahve, z PET víček jiné plastové obaly apod. My jsme si z plastů vyrobili hudební nástroj a celá škola recyklujeme odpady. Vyvodili jsme, že tím chráníme životní prostředí a udržujeme tak vhodné podmínky pro živočichy, jak se to popisuje v písni, kterou jsme se naučili. Obrázky ze skupinové práce a hudební nástroje jsme si vystavili ve třídě.

7.4.3 Průběh třetího bloku

Vzhledem k mimořádné situaci, která nastala během března 2020, a prohlášením vlády⁷⁴ došlo k uzavření základních škol. Situace paralyzovala veškerý život v zemi a až do současné doby zažíváme stav, se kterým se svět nesetkal. Nikdo neví, kdy se budeme moci vrátit zpět do třídy mezi naše žáky. Prvotní šok a strach jsme vstřebali a většina z nás (učitelů) přešla na výuku online a vyučujeme žáky po skupinách ze svých domovů. Zadáváme písemné úkoly (vypracováváme pracovní listy) a kontrolujeme splněné práce. Samozřejmě se zapojujeme do dobrovolnické pomoci proti nemoci (šijeme roušky a hlídáme děti zdravotníků v první linii). Nepochybně je toho mnohem více, buďme rádi, že společnost se ve vzájemné pomoci sjednotila a já věřím, že si opravdu uvědomíme hlavní životní priority a vyjdeme z toho jako lepší lidé. Nicméně z tohoto důvodu jsme nemohli fyzicky třetí blok zrealizovat, a tak bych popsala možný předpokládaný průběh s upozorněním, na co bychom si mohli v průběhu projektu dávat pozor, případně co v hodině dodržet, na co se zaměřit. Následný komentář může posloužit jako inspirace nebo návod, jakým způsobem výuku povedeme a jakým způsobem je možné o přípravě rozmýšlet.

Před zahájením vlastního průběhu bloku si zkontrolujeme veškeré pomůcky, technickou funkčnost audio vybavení a ujistíme se, že i z organizačního hlediska je v učebně dostatek místa na provedení plánovaných aktivit. Je dobré zbavit žáky veškerých nepotřebných pomůcek (zbytečných věcí v lavicích a na lavicích, aktovek) a umístit je do šaten, nebo do vyčleněné části třídy, aby nám nepřekážely. Zlepšíme tím prostorové možnosti, které využijeme při aktivitách spojených

⁷⁴ *Informace k vyhlášení nouzového stavu pro ČR [online]. 2013 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: //www.mšmt.cz// „Vláda v souladu s čl. 5 a 6 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, vyhlásila pro území České republiky z důvodu ohrožení zdraví v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru na území České republiky nouzový stav na dobu od 14.00 hodin dne 12. března 2020 na dobu 30 dnů.“*

s pohybem (hra, pohybová improvizace). Výuku máme naplánovanou a nejlépe shrnutou v písemné formě, kdykoliv připravenou k nahlédnutí. Struktura přípravy je přehledná, slouží k rychlé orientaci edukační fáze hodiny. Každý učitel využívá jiné způsoby zaznamenání přípravy, které mu vyhovují, není dán jednotný návod. Musí ovšem obsahovat všeobecné didaktické zásady pro stavbu vyučovací jednotky, v tomto případě projektu. Je nezbytné si v předtím nastudovat odborně dostupnou literaturu a využít ji jako metodického podkladu pro přípravnou část projektu.

Zajistíme volný prostor ve třídě k provedení motivační fáze. Můžeme využít i jiné prostory školy (chodbu, malou tělocvičnu, dvě třídy vedle sebe, případně venkovní terasy, hřiště). Nesmíme ovšem zapomenout na připojení techniky, které potřebujeme. Motivace je velmi důležitým zahájením hodiny. Nenásilnou formou aktivizujeme vnitřní motivaci žáků a uvádíme je do tématu, kterým se budeme zabývat.

Začneme organizací v komunitním kruhu (na koberci, na chodbě nebo v tělocvičně sedí žáci na pod sedáku, židličky). Vedeme řízený rozhovor k zamyšlení. Zkusíme vymezit vše, co potřebujeme k životu. Odkud tyto věci získáváme? Snažíme se žáky dovést k myšlence, že je potřebné chránit naši Zemi, jelikož z ní získáváme veškeré suroviny. Žáci budou odpovídat zpočátku opatrně, někteří mohou mít obavu z chybování. Je důležité nastavit atmosféru, že chyba není něco špatného, naopak nás nutí se zlepšit a je proto velmi prospěšná. Přejdeme do zážitkové pedagogiky, prostřednictvím hry se pokusíme v žácích vyvolat pocity ze ztráty vlastního životního prostředí (domova). Jasně vysvětlíme pravidla hry. Nezapomene se zeptat, zda všichni pochopili princip hry. Každý žák se promění v jedno zvířátko (obyvatele pralesa). Svůj domeček má v podobě židličky, pod sedáku umístěný v kruhu. Zvířátka putují za potravou a svůj domov jsou nuceni opustit, chodí kolem kruhu židlí, pouštíme hudbu a po zastavení hudby odebereme část pod sedáků z kruhu. Zvířátka si musejí vzájemně pomoci a pokusit se ostatním uvolnit vedle sebe místo a vzít je k sobě do pelíšku. Prostor se zatím stále zmenšuje a území ubývá. Při této aktivitě využijeme poslechové skladby a zároveň můžeme zadat úkol ve znění: „*Zkuste uhádnout, jaké zvířátko hudební ukázka představuje? Které se vám vybaví?*“ Zařazujeme tvorbu Charlese Camilla Saint-Saënsa a pouštíme ukázky z jeho suity *Karneval zvířat* (část *Lví pochod, Antilopy, Želvy, Slon, Klokani, Voliéra*). Po přerušení ukázky ponecháváme prostor na vyjádření emocí a pocitů z hudby, pokoušíme se charakterizovat hudbu, nabídneme žákům pomocná slova pro vyjádření emocí (jemně, hravě, líbezně, lehce, mohutně, důrazně apod.). Jednotlivé ukázky doprovází pedagog hrou na nástroje z Orffova instrumentáře. Tímto způsobem seznamujeme žáky s druhy nástrojů, které využijeme

v instrumentálním doprovodu písně. Zároveň předvedeme jejich správné držení, žáci prvních ročníků nemusejí mít osobní zkušenost, nebo zapomněli jakým způsobem nástroj uchopit a velice často drží nástroj nesprávně. Ukotvíme tak správnou techniku hry a předejdeme možným chybám. Střídáme nástroje podle zápisu v notové partituru písně *Chválím tě, Země má* a můžeme obměňovat (bubínek, dřívka, triangel, dřevěný blok, činelky). V průběhu aktivity mohou nastat určitá rizika spojená s nebezpečím úrazu. Tím, že se území zmenšuje a mohou si žáci vzájemně pomáhat, sesedat se na menší plochu, musíme dát jasné poučení a stanovit pravidla o udržování bezpečnosti chování. Necháme instrukce na vyhodnocení učitele, záleží na velikosti skupiny, věku a prostorových podmínkách třídy. Doporučujeme ukončit hru při zjevně viditelných obavách z úrazu. Důležitá je reflexe hry a vyjádření žáků. Odpovídají na otázky: „*Jak jste se jako zvířátka cítila? Co byste řekli jinému zvířátku, které vám prostor ubíralo? Mají zvířátka nějakou možnost pro zlepšení situace? Dalo by se to nějak napravit?*“ Na základě vlastního prožitku se žáci snadněji vyjadřují a popisují svoje emoce ze ztráty území. Připomeneme si, že takové situace se opravdu dějí a jsou skutečností (v pralesech, při kácení lesa, požáru přírody).

Přecházíme do přípravné části, spojující dechové, artikulační a pohybové cvičení. S každým říkadlem můžeme zábavně procvičit a rozvíjet hudební dovednosti. Nemusíme vymýšlet vlastní říkanky, využijeme veřejně dostupných zdrojů a vybíráme je s ohledem na věk žáků (srozumitelné obsahem a vhodné svojí délkou) a také z tematického hlediska. Není asi příliš vhodné k písni o přírodě, vybrat říkanku o kosmonautech? Využijeme říkanku *Strom* o čtyřech verších, uvedenou v přípravě projektu. V prvním kroku žáky říkanku naučíme bez pohybu, projdeme si ji po stránce významu, procvičíme mluvidla (kmitáme jazýčkem, předvádíme obličejové grimasy), zřetelnou artikulaci a pracujeme na dechové průpravě (co největší část recitujeme na jedno nadechnutí). Zaměříme se i na správné dýchání do bránice, zkontrolujeme vzednutí a snížení břicha, uvolnění ramen a správný postoj (pevné ukotvení nohou do podlahy). Využijeme k recitování emocí, které jsme již pocítili při hře (smutek, obava, naštvanost, lítost, bojovnost). Přidáváme pohybový doprovod, využíváme momentální improvizace žáků, nebo postupujeme podle uvedených pokynů učitele. Dostaneme se do nejnáročnější části cvičení, spojujeme text a pohyb, rozvíjíme rytmicko-pohybovou dovednost žáků.

Z organizačních důvodů poskytneme žákům krátkou přestávku a zároveň je informuje o výtvarných pomůckách, které si mezitím připraví. Každý si zajistí svoje pracovní místo (nejlépe na lavici), pomůcky vypíšeme na tabuli (igelitová plena, kelímeček, štětec, akvarelové barvy, čtvrtka

formát A3), předejdeme tím opakovaným dotazům žáků na přípravu hodiny. Zároveň zkontrolujeme připravený záznam písně *Chválím tě, Země má*. Snažíme se žákům vysvětlit úkol, který se váže s poslechem písně, spojení hudby s výtvarnou tvorbou. Pro první ročník je pochopení zadání obtížné. Znázornění melodie na bázi subjektivního prožitku je velmi náročné (žáci jsou zvyklí malovat konkrétní věci podle své představy, zadání je pro mnohé velmi abstraktní), je potřeba věnovat vysvětlení úkolu dostatek prostoru. Snažíme se průběh popsat slovy: „*Budete malovat, jako kdyby štětec tančil. Žádné konkrétní věci. Nebude to žádný obrázek s předměty. Melodie bude vypadat třeba jako linka, zakreslená na čtvrtce. Bude se různě vinout po čtvrtce, podle toho, jak na vás bude hudba působit. Barvu si můžete vybrat podle nálady písně.*“ Necháme prostor na možné dotazy žáků. Pustíme audio záznam a necháme žáky malovat. Po skončení vytvoříme vernisáž z obrázků, je také možné využít osobní prezentaci obrázků před třídou, rozvíjíme tím kompetence komunikativní i sociální. Sledujeme tvar linky, výběr barev a celkovou výtvarnou kompozici. Aktivita přispívá k pochopení vyjadřování umělce, jeho tvůrčí činnosti. Můžeme si povídat o tom, že skladatel svoje pocity přenáší do hudby, malíř do malby, tanečník do pohybu. Samozřejmostí je i obsahová analýza písně, probíhá krátká diskuze. Klademe otázky: „*O čem se v písni zpívá? (o kráse Země, jak hezky vypadá z vesmíru) Jak rozumíš tomu, o čem píseň je? Co nám říká? Vyvod' hlavní myšlenku písně.*“ **Vyjádření lásky ke své Zemi.** Využijeme vlastní zkušenost k popisování vlastních citů ke své planetě a okolí.

Umožníme krátkou přestávku na úklid výtvarného materiálu a psychohygienu.

Vracíme se do lavic (při menším počtu žáků na koberec, volně rozesazení) a začneme prací s písni. Rytmicko-pohybová práce umožňuje bližší proniknutí do pulzace písně a napomáhá k odhalení přízvučných a nepřízvučných dob. K vyvození těžké (první doby) a následně třídobého taktu zařadíme pohyb (plesknutí do stehen a tleskání). Řídíme se notovým zápisem rytmicko – pohybové zkratky. K přesnějšímu provedení rozdělíme třídu na menší skupinky. Je důležité dodržovat stejné tempo, učitel může využít bubínek (dřívka) a jasně tempo udávat. Žáci mají tendenci ke zrychlování. Jestliže vidíme, že cvičení zvládáme, můžeme hudební ukázkou, vzhledem k omezenému času, zkrátit. Instrumentální doprovod zařadíme po dostatečném procvičení notové zkratky, zapsané pro daný nástroj (bubínek, dřívka, triangel). Zkratku si předvedeme hromadně tleskáním, teprve potom rozdáváme žákům Orffovy nástroje. V případě menšího množství nástrojů, mohou zbylí žáci pouze rytmus vytleskávat. Skupinky obměňujeme, zpočátku necháme žáky se připojovat dobrovolně, abychom eliminovali obavy. Neupozorňujeme na chyby, měla by

převládat radost ze hry a pozitivní reakce na vlastní činnost. Při větších nepřesnostech dovolíme žákovi tichou slovní deklamací rytmu (je uvedena v zápisu rytmické zkratky). Tyto aktivity potřebují větší soustředění, proto by neměla trvat dlouhou dobu a přejdeme ke změně (žáci prvního ročníku se vydrží intenzivně soustředit 15–20 minut). Pro celkové uvolnění a relaxaci, zařazujeme pohybovou improvizaci k písni. Mladší žáci nemají tolik ostychu a pocitu trapnosti z vlastního projevu, což je při následné aktivitě výhodné. Organizace vyžaduje volný prostor (posunutí lavic, hrací zónu třídy, chodbu, v nejlepším případě tělocvičnu, venkovní prostor), přesuneme do něj žáky a rozdáme šátky nebo stuhy. Zadáváme žákům úkol: *„Tvoje tělo a pomůcka předvádí pohybem (tancem) náladu skladby. Můžeš se libovolně pohybovat a nechat na sebe hudbu působit. Nesmí docházet ke vzájemnému omezování prostoru nebo narážení do spolužáků. Pokus se hudbu předvést. Zapomeň na okolí a vnímej pouze píseň a sám sebe.“* Pustíme ukázkou a necháme žáky improvizovat. Můžeme si zahrát i na divadlo, půlka tančí, půlka vytváří diváky. Necháme doznít pocity z aktivity, pohovoříme o hudebně-pohybové formě, kterou jsme předváděli. Jaký obor se touto formou zabývá? (balet) Při časové rezervě a dostatku času využijeme historická data a zajímavosti z vývoje baletu, pustíme vizuální ukázkou, představíme skladatele, díla, interprety. V opačném případě necháme téma otevřené a navážeme v jiné běžné hodině hudební výchovy.

Závěrem bloku si vše shrneme ve společné reflexi v podobě rozhovoru. Klademe návodné otázky: *„Které aktivity byly pro vás nové? Kdy jste se cítili příjemně? Kdy nepříjemně? Je snadné vyjadřovat představy a myšlenky jinak, než slovy? Proč to někteří lidé dělají? A jakým způsobem? Co nám tento způsob vyjadřování přináší? Co jsme pochopili z nové písničky? Co nám autoři chtěli sdělit? Nese pro tebe píseň nějaké poučení do života, nebo potřebu změny tvého dosavadního chování?“*

7.5 Shrnutí průběhu projektu

7.5.1 První blok

Celý blok byl ze stránky obsahu docela náročný a domnívám se, že bych v budoucnu některé aktivity zkrátila, nebo úplně vypustila. Je také důležité zohlednit psychohygienu vyučování a uvědomit si, že v posledních vyučovacích hodinách budou žáci méně soustředění a jejich chování a aktivizace bude pro učitele náročnější. Všechny dílčí výstupy se mi podařilo zcela naplnit: Nejsem ovšem spokojená s hlavním cílem tohoto bloku. Očekávala jsem více reakcí a nových poznatků od žáků. Je pravdou, že jsou zatím zvyklí spíše plnit pokyny, než prezentovat svoje

myšlenky a pracovat ve vyšší úrovni myšlení, jako je analýza, syntéza a hodnocení. Přestože není naše škola alternativní a převažuje spíše tradiční výuka, domnívám se, že zařazování inovativních metod je pro žáky důležité a rozvíjející, proto budu posilovat jejich uvažování i tímto způsobem výuky a rozvíjet jejich kompetence v oblasti učení a řešení problémů.

7.5.2 Druhý blok

Skloubení hudebních aktivit s výrobou hudebního nástroje vyžadovalo upravení časové dotace bloku v navýšení hodin. Žáci měli z vlastního nástroje velkou radost, motivovala je k provedení instrumentálního doprovodu. Píseň svojí podobou a formou vyvolávala v dětech nadšení a spojením s pohybovými prvky zábavně evokovala radost z tance. Z pohledu dílčích cílů došlo k naplnění všech stanovených výstupů, píseň s hudebně-pohybovým doprovodem jsme nacvičili, vyrobili si hudební nástroj z recyklovaného materiálu, pracovali ve skupině výtvarnou technikou a rozvíjeli komunikaci při prezentacích prací. Hlavní cíl bloku jsme splnili formou rozhovoru, který jsme vedli při nácvičení písně a v konečné fázi bloku. Dostatečně jsme si povídali o recyklaci a jejím vlivu a významu na životní prostředí.

7.5.3 Třetí blok a dotazník pro žáka

Nebylo možné prakticky zrealizovat (viz kapitola „Průběh třetího bloku“), tudíž nemůžeme zhodnotit naplnění cílů a výstupů, včetně zpětné vazby pro učitele v podobě dotazníku.

8 Vyložení metodologických principů práce

8.1 Odpovědi na výzkumné otázky

8.1.1 Celkový poměr písní s environmentálním tématem v tvorbě J. Uhlíř/ Z. Svěrák

Prvotním vhladem do tvorby autorů jsem překvapena velkým rozsahem jejich práce, zaměřených na písně pro děti a mládež. Při sémantické analýze písní vycházím z tematických oblastí průřezového tématu Ev. Každá oblast vykazuje (po obsahové stránce) specifické znaky, které stanovuje RVP pro 1. stupeň ZŠ (viz kapitola „Tematické okruhy environmentální výchovy“). Analýzou písní docházím k jejich rozřídění do určitých skupin (viz kapitola „Vymezení významové jednotky z hlediska obsahu environmentální výchovy“). Celkový přehled uvádím v tabulce č.1. a ke vzájemnému poměru písní využívám graf č.2 (viz kapitola „Zobecnění analýzy“). Umožňuje nám viditelné zastoupení jednotlivých oblastí a přehledné vymezení procentuálního počtu písní s environmentálním obsahem v následujícím rozdělení podle velikosti procent:

1. Základní podmínky života na Zemi → 37%
2. Lidské aktivity a problémy životního prostředí → 30%
3. Ekosystémy → 18%
4. Vztah člověka k prostředí → 17%

8.1.2 Hlavní faktory hudby z hlediska Ev ovlivňující žákovy postoje a vnímání.

Hudba přináší určité vjemy a pocity i po stránce Ev (viz kapitola „Odras Ev v hudební výchově“). Do projektu, který provádím, aplikuji písně, které vycházejí z analýzy tvorby Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka. Svým obsahem působí na žáka po stránce kognitivní. Přenášejí na něj poznatky Ev, vyvolávají v něm otázky a nutí ho k přemýšlení, ovlivňují tak jeho postoje. Svými hudebními prostředky (barvou, melodií, rytmem, silou a harmonií) umocňují žákův prožitek a působí na jeho vnímání z pozice estetiky a emocí (viz kapitola „Hudba jako výchovně-vzdělávací proces“). Celý proces probíhá v různých fázích projektu (viz kapitola „Vlastní průběh a reflexe projektu“). Jako hlavní faktory hudby ovlivňující žákovy postoje a vnímání, označuji text a hudebně výrazové prostředky.

8.1.3 Pozitivní přínos projektové výuky z hlediska zařazování environmentální výchovy.

Vlastní průběh projektové výuky mi umožňuje pracovat se žáky na oblastech, které se týkají problémů běžného života kolem nás, tedy i oblasti Ev (viz kapitola „Didaktická hlediska projektové výuky“). Vzájemným propojováním jednotlivých předmětů a užitím alternativních způsobů a forem práce (viz kapitola „Návrh projektu“), evokují žákovi vnitřní motivaci, která velmi efektivně napomáhá naplňování cílů projektu. Taková výuka nenásilně formuje postoje žáka a vychovává k environmentálnímu myšlení (viz kapitola „Vlastní průběh a reflexe projektu“).

8.2 Verifikace hypotéz

8.2.1 Vybrané písně J. Uhlíře a Z. Svěráka svou sémantickou stránkou přispívají k formování environmentálního chování a jednání žáků

Hypotéza byla ověřena a verifikována. Písně J. Uhlíře / Z. Svěráka obsahují témata z oblasti environmentální výchovy, což dokládám analýzou jejich písní. Rozdělují je do čtyř oblastí, podle environmentálních témat, která se v písních objevují. Písně uplatňuji v průběhu projektové výuky a jejich prostřednictvím na žáka působím, čímž napomáhám v rozvoji jeho environmentálního myšlení.

8.2.2 Hudba jako specifická forma poznávání má prostředky k tomu, aby ovlivňovala estetické i etické povědomí žáků a jejich postoje

Hypotéza byla ověřena a verifikován. Z hudbou (písní) pracuji v každém bloku projektové výuky. Při rozboru písní, z pohledu formy, vyslovují žáci svoje subjektivní prožitky a dětským jazykem popisují, jak na ně hudba emocionálně působí. Po stránce lingvistické se vyjadřují k textu písní, vyvozují nosné myšlenky a srovnávají je se zkušenostmi z běžného života. Hudba má prostředky k ovlivnění žákovo estetického i etického povědomí a postoje.

8.2.3 Účinným prostředkem rozvoje environmentálního povědomí je projektové vyučování

Hypotéza byla ověřena a verifikována. Při vlastní realizaci projektu vycházím z didaktiky projektové výuky, která mi umožňuje řešit problémy Ev a využít experimentální metodu. Skrze ní začleňuji do projektu rozličné formy a metody práce a vzájemně propojuji jednotlivé předměty. Taková struktura hodiny evokuje vnitřní motivaci žáků, pozitivně ovlivňuje jejich aktivitu a spolupráci, čímž se stává účinnou metodou výchovně vzdělávacího procesu.

Závěr

V diplomové práci jsem zpracovala analýzu tvorby Jar. Svěrák a Zd. Uhlíř z pohledu Ev, kterou jsem následně využila k uplatňování environmentálních prvků do hudební výchovy na 1. stupni ZŠ formou projektové výuky.

Teoretické části věnuji šest kapitol. V první kapitole vymezuji pojem Ev, předkládám její cíle a mapuji ji z pohledu historického vývoje. Ve druhé kapitole představuji obsah Ev v kurikulárních dokumentech na 1. stupni ZŠ. V další kapitole se zabývám postavením Hv ve výuce a možnostmi vzájemného propojení Ev s hudbou. Následná kapitola prezentuje vytyčení metodologických principů práce. V páté kapitole analyzuji tvorbu Jar. Uhlíře a Zd. Svěráka z pohledu environmentálního obsahu písní. Šestá kapitola ukazuje didaktické aspekty projektové výuky.

Ve výzkumné části zpracovávám vlastní přípravu projektu. Stěžejními zdroji mi byly kapitoly v odborné literatuře Hany Váňové, Aleny Tiché a Jaroslava Herdena - *Metodika pro předmět hudební výchova se zaměřením na environmentální výchovu*, dále Anny Tomkové, Jitky Kašové a Markéty Dvořákové - *Učíme v projektech* a ještě Rudolfa Siebra a Františka Sedláka - *Didaktika hudební výchovy 1: na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Pro zařazování environmentálních prvků do hudební výchovy si vybírám písně z analýzy Jar. Uhlíře/Zd. Svěráka – *Stromy, Na vzduchu, Chválím tě, Země má* (viz kapitola „Vymezení obsahové jednotky z hlediska environmentální výchovy“), se kterými pracuji v jednotlivých blocích projektu. Při vlastní realizaci projektu se snažím dodržovat určitá pedagogická kritéria, kdy mi výrazně pomohla inspirace vycházející z literárního zdroje Milana Holase – *Hudební pedagogika*.

Přínosem práce, v části teoretické pro mě osobně, byl rozvoj v metodice a didaktice přípravy projektu. Získala jsem nové teoretické poznatky, o které jsem se mohla při přípravě opřít, jak v rovině obecné didaktiky, tak metodiky výuky hudební výchovy. Značnou měrou jsem si ujasnila strukturu hodiny hudební výchovy, její obsah a cíle. Analýza tvorby Jar. Uhlíře/Zd. Svěráka obohatila můj rozhled o dětskou písňovou tvorbu, který mohu využít při své praxi ve škole. Velmi náročná, ale i nabíjející, byla část výzkumná. Načerpala jsem konkrétní praktické zkušenosti při vlastní realizaci projektu. Prováděla jsem ho na svojí škole v Praze, s novými žáky prvního ročníku, kteří jsou ve vzdělávacím procesu teprve půl roku. Viděla jsem na nich, jak výrazný má hudba potenciál, jak po stránce poznávací, tak po stránce emoční. Jejím prostřednictvím jsem ovlivňovala jejich myšlení a postoje. Formovala jejich estetické cítění, a to zcela nenásilnou a pro

děti zábavnou formou. Bylo krásné sledovat jejich nadšení ze zpěvu i pohybu a dalších činností spojených s hudbou. Ověřila jsem si, že i hudba je komunikačním nástrojem, který účinně zastupuje doposud tradiční vzdělávací metody, jako je například frontální výklad učitele.

Nebojme se tedy být kreativní a inovátorští! Nebuďme pohodlní! Nebojme se dělat chyby! Bez nich se nikdy nikam dále neposuneme. Realizace takové výuky hudební výchovy nás obohatí o nezapomenutelné prožitky a dojmy.! A to stojí za všechnu námahu! Řiďme se v životě citátem, který jsem uvedla v samotném úvodu práce:

„Nejkrásnější na světě nejsou věci, ale okamžiky.“ Karel Čapek

Seznam použitých informačních zdrojů

ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.

DENISA, Buggyková. *Využití projektové metody v hudební výchově*. Praha, 2006. Diplomová práce. Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce Mgr. Petra Bělohávková, PhD.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: Akademie múzických umění, Hudební fakulta, 2004. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 80-7331-018-X.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7290-805-9.

KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.

KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*. Praha: Grada, 2009. Psyché. ISBN 978-80-247-2846-9.

KUBECOVÁ, Markéta, Marcela PEHELOVÁ, Marie SLAVÍKOVÁ, Veronika RŮŽIČKOVÁ a Hana VÁŇOVÁ. *Rozvíjíme hudební dovednosti dětí*. Praha: Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-3322.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PŘÍVRATSKÝ, Vladimír. *Environmentální výchova v postmoderní době*. ZIEGLER, Václav. *Environmentální výchova v teorii a praxi*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004, s. 54-61. ISBN 80-7290-153-2.

ROZNEROVÁ, Barbora. *Jak se reálně učí hudební výchova na druhém stupni základní školy*. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita. Vedoucí práce PhDr. Marta Franclová.

SEDLÁK, František. *Úvod do psychologie hudby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. ISBN (brož.).

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

SIEBR, Rudolf a František SEDLÁK. *Didaktika hudební výchovy 1: na prvním stupni základní školy: pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy.

SKÝBOVÁ, Jana. *Environmentální výchovné hry a projekty ve školní a mimoškolní praxi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-411-2.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi: Zdeněk Šimanovský*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-339-0.

THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-674-1.

TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1.

VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. *Metodika pro předmět hudební výchova se změřením na environmentální výchovu*. Praha, 1993.

Internetové zdroje

<https://environmentalni-vychova.webnode.cz>

<http://www.msmt.cz/file/43792/>

<http://www.mzp.cz>

http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/bila-kniha/av_evaluace_bk.pdf

<https://cs.wikipedia.org/wiki>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Projektove_uceni

https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_p%C3%ADsn%C3%AD_Zde%C5%88ka_Sv%C4%9Br%C3%A1ka

Seznam příloh

Příloha 1 Dotazník pro žáka

Příloha 2 Fotografie z výzkumné části